

6

Liturg.

1036

N. 351.

351.

COMMENTATIO
HISTORICO - THEOLOGICA

DE

RATIONE STATUS
CVRIAE ROMANAE

CIRCA

VSVM LATINAE LINGVAE IN SACRIS
CVLTVQVE PVBLICO

AUCTORE

M. GEORG. WILH. OVERKAMPF.

Bibl.

Overalt.

I E N A E

EX OFFICINA RITTERIANA

A. O. R. M DCC XXXII

STADT-
BIBLIOTHEK
MÜNCHEN

COMPLEMENTO
HISTORICO-ETHNOLOGICA

RATIONE STATE
CVRIAE ROMANE

CLICA
VSI LATINE FINGIT IN SACRIS
CVLTVORVM AVTICO

M. GEORG. WILH. OVERHAUSE

EX OFFICINA RITTERIANA
A. O. R. M. DCCXXII

Bayerische
Staatsbibliothek
München

REIPUBLICAE GRYPHICAE
PATRIBVS CONSCRIPTIS
NOBILISSIMIS CONSVLTISSIMIS
EXCELLENTISSIMIS
RERVVM GERENDARVM PRVDENTIA
AC
DEXTERITATE SPECTATISSIMIS
D O M I N O
DAVIDI GEORGIO
GERDESIO
V I R O
IN REBVS AD PROVINCIAM SPECTANTIBVS
CONSILIARIO SPLENDIDISSIMO
VT ET
CONSVLARIBVS HONORIBVS ILLVSTRI
PATRIAE CIVITATIS PATRI
EXOPTATISSIMO
SINGVLARI IVRIS RERVVMQVE CIVILIVM
PATRIÆ MAXIME PERITIA PRVDENTIAQVE
NEC MINVS
IN REBVS GERENDIS
INDVSTRIA AC FIDELITATE

NEC NON
DOMINO
IACOBO DROYSEN

REIPUBLICAE GRTPHICAE CONSVLI
GRAVISSIMO

MAXIMISQVE MERITIS CONSPICVO
VT ET

CIVITATIS SYNDICO
NOBILISSIMO CONSVLTISSIMOQVE

DOMINIS
GEORGIO BVNSOVV
MICHAELI CHRISTOPH.
CVMMEROVV

CAMERARIIS SPLENDIDISSIMIS AMPLISSIMIS
AC PROVIDENTISSIMIS

DOMINO
IOANNI MATTHIAE
GESTERDINGIO

NOBILISSIMI SENATORII ORDINIS
VIRO

CONSVLTISSIMO PRVDENTISSIMOQVE

D O M I N O
CASPARI TRENDLENBURG

CAMERARIO
NOBILISSIMO AMPLISSIMOQVE

D O M I N O
FRID. DETHL. VVILDIO

PRÆTORIS MVNERE MAXIME CONSPICVO
V I R O

AMPLISSIMO AC PRVDENTISSIMO

D O M I N I S
IOANNI KRVGERO
IACOBO VVITTON
CHRISTIANO STOLTZ
IOAN. GVST. BALTHASARI
EMANVELI ENGELBRECHT

SENATORIBVS
NOBILISSIMIS SPECTATISSIMIS
AC SAPIENTISSIMIS
MAECENATIBVS SVMMIS
PATRONIS MAXIMIS FAVTORIBVS
HONORATISSIMIS

QVORVM EGREGIA
IN REMPVBLICAM EXSTANT MERITA
QVAE
NULLA OBLITERABIT AETAS
IN BONAS LITTERAS AMOR
QVAS IN DELICIIIS HABENT
DVM
DOMICILIVM PATRIAE ACADEMIAE
MVSISQVE GRTPHICIS
PRAEBENT
GRATVM LAETVM DVLCISSIMVMQVE
HIS OMNIBVS
VIGILANTISSIMIS SALVTIS PVBLICAE
PATRIAE CIVITATIS CONSERVATORIBVS
SVMMO STUDIO COLENDIS
MONVMENTVM HOCCE ERIGERE
PIETATIS IVBET OFFICIVM
LEVEM ITAQVE OPELLAM HANCCE
IN
LVCVLENTVM OBSERVANTIAE DOCVMENTVM
OFFERT DICAT CONSECRAT
AC DENIQVE SE SVOSQVE
EQ QVO DECET
COMMENDAT CVLTV

GEORG. VVILH. OVERKAMPF.

LECTORI BENEVOLO.

S.

ROmanæ ecclesiæ ritus ac consuetudines qui paullo accuratius considerauerit, facile in eam mecum concedet sententiam, plurimas earum paganorum religioni, ne dicam superstitioni, originem debere. Res facilis esset negotiū hoc demonstrare, si actum agere vellemus: prostant enim hanc in rem virorum eruditissimorum commentationes, quas exhibet doctissimus IOH. ALB. FABRICIVS.* Faten- dum omnino, multa eaque grauiora vitia eruditissimos in ritibus sacrorum romano- rum propriis, iure meritoque notasse, quæ sciens volensque tamen attingere nolo. Sed laborat insuper romana ecclesia cærimonia- rum mole ac multitudine, qua ipsum Vet. Test. cultum cærimoniale, a summo nu- mine Iudæis præscriptum, per Christum au-
A 2 tem

* Bibliographia antiquaria cap. IV. §. 6.

tem abrogatum, superare videtur. Nimirum tribuunt Romanenses ritibus ecclesiasticis; quin imo omnem fere eorum cultum quem Deo præstare cupiunt, ritibus studiisque humanis absolui, magisque de externo cultu & cærimoniis sacris sollicitos eos esse, quam de vita pura & innocenti, luce meridiana clarius esse puto. Nascentis ecclesiæ si consideramus ritus, ii paucissimi, simplicissimi, necessarii, ac ad alendum augendumque internum cultum comparati erant, quod longe aliter se habet in Pontificiorum sacris. Sed non solum hoc est. Fouet in sinu suo romana ecclesia eiusmodi ritus qui a sana ratione plane abhorrent, nec vlllo modo cum ea in concordiam redigi queunt. In hanc classem merito coniici meretur consuetudo, quam seruant, Romanenses circa vsum latinæ linguæ in sacris. Taceo Pontificios hac in re conspirare cum veteris ecclesiæ hæreticis, Ossenianis, * qui incognita lingua, opinione maioris efficaciam, preces fundebant. Recta ratio nos iam docet, rationalem Deo præstandum esse cultum, qua in re scripturam consentientem habemus Rom. XII. v. i. Quid vero magis a recta ratione alienum cogitari potest, quam sermone haud intellecto in diuinis vti officiis,

* vid. Valckenier Roma paganizante cap. III. p. 525.

ciis, precibus, verbi diuini annuntiatione, hymnis cantandis, reliquisque diuini cultus partibus. Nullo modo hoc Deo probari potest; & ipsemet Paulus hunc ritum iam damnatum iuit I. Cor. XIV. Sed cum nihilominus Romanenses iam inde a multis retro seculis hanc consuetudinem seruent, nulla-que ratione ab ea se dimoueri patiantur; cum ad superstitionem, quæ princeps monarchiæ romanæ ecclesiasticæ fundamentum est, confirmandam augendamque maxime valeat; consultum duxi, hunc ritum sub examen vocare, paullo penitius eum euoluere, ac a prima sua repetere origine. Tribus hoc præstiti capitibus, quorum prius historiam ac originem ritus istius exponit; alterum sistit rationes quibus vtuntur Romanenses, ad speciem quandam peruersæ suæ, quam fouent, sententiæ conciliandam, quæ cum nil efficere valeant reiiciuntur, ostendendo quod contraria praxis ac consuetudo, quæ in nostris viget cœtibus, rationis scita ac diuina oracula pro se pugnantem habeat. Tertium denique veras enarrat rationes, cur Pontificii hunc ritum susceperint eique strenue inhæreant. Animus erat initio, commentationem hanc inscribere de superstitione seu eo quod nimium est circa linguam latinam in ecclesia romana. Sed cum postea deprehenderem, non commode id superstitionem seu nimium quid dici posse, licet

licet de nonnullis romanæ ecclesiæ ciuibus, iure id affirmari possit, quod superstitione seu nimio affectu erga latinam correpti fuerint linguam. Ne itaque prius removendum mihi esset, non eo sensu romanæ ecclesiæ superstitionem erga latinam linguam a me tribui, ac si nimium eius in ea deprehenderetur studium, mutavi potius mentem, eumque ei præfixi, quem conspicis titulum. Quilibet facile, ut puto, perspiciet, plura hac de re dici potuisse, quam a nobis adlata sunt. Sed scias etiam, præsentem rerum mearum rationem id haud admisisse, nec in omnibus, præsertim qui vulgo teruntur historiarum libris, qui rei christianæ vicissitudines ac mutationes enarrant, huc spectantia inueniri. Nil itaque superest, quam ut illud solemne addam, Vale humanissime lector, meosque conatus æqui bonique consule, & iis faueas velim. Jenæ die XX. August. an. reparatæ salutis christianæ M DCC XXXII.

CAPVT I.

DE

ORIGINE CONSVETVDINIS, QVAM TENET ROMANA ECCLESIA, CIRCA VSVM LATINAE LINGVAE IN SACRIS.

§. I.

Religionem in se spectatam, hominum inter
commenta referendam, ac a callidis frau-
dum architectis, ad alios decipiendos in-
ventam ac excogitatam esse, iis tantum creditur,
qui religionem omnem ludibrio habent, aut ab
atheismi labe haud immunes sunt. Negari equi-
dem nequit, existisse impostores, nulla adeo pieta-
te tinctos, qui religionem cupiditatibus suis obten-
dentes, eam vt fucum facerent imperitis, instituto
suo accommodare, ac in dominandi saltem instru-
mentum conuertere haud erubuerint. Absit au-
tem quam maxime, vt veræ religioni præiudicium
inde accrescat, quemadmodum scripturæ sacræ in
præiudicium trahi non potest, nonnullos, ad pal-
liandos errores, quo speciem illis concilient, scri-
pturæ effato abusos fuisse. Vera Deum colendi ra-
tio, Deum ipsum auctorem agnoscit, eoque vnice
spectat, vt vera hominum salus, externa pariter
ac interna promoueatur. Tantum etiam abest,
vt vera religio reipublicæ rationibus non conueniat,
aut quid in se contineat, quod tranquillitati rerum-

publicarum aduerfetur; quemadmodum olim traducta a gentilibus, & adhuc hodie fortaffis a nonnullis traducitur; vt potius christiana religio id præcipuum habeat, vt ad felicitatem ac conferuationem rerumpublicarum conferat plurimum. Imperantes pariter ac ciues arctiffimo colligat amoris vinculo, ac præfcribit mores qui vtrique parti conueniunt, quique ad felicitatem incolumitatemque reipublicæ conferuandam aptos eos reddunt. *

* Nullo quidem tempore defuerunt, qui sub prætextu religionis res nouas moliti. Præcipue vero callidum nequitiarum magistrum Muhammedem, hoc impofturæ genere nobilem effe, vt religionem cupiditatibus fuis attemperauerit; pariter Solonem, Lycurgum, Numam aliosque legiflatorum, leges fuas a numine profectas afferuiffe, vt auctoritatem tanto maiorem illis conciliarent, neminem fugere poteft. De ipfo adeo Constantino M. itidem dici debere, quod religione dominandi cupiditatem texerit, facraque christianorum ex caufis politicis amplexus fuerit, afferere non dubitarunt viri doctiffimi, quos inter eft illuftris STRVVE in differt. de Constant. M. ex caufis politicis christiano Jenæ 1713. contra quem in aciem prodiit LENTNERVS in diff. de Constantino M. non ex rationibus politicis christiano Lipfiæ 1714. cui addas omnino IOH. FRICKIVM in diff. de fide Constantini M. haud dubie christiana Vlm. 1713. Sed eadem etiam quæftio occurrit de Carolo M. numne

numne is etiam multis, quæ gessit, bellis causam prætenderit christianæ religionis propagationem. Hoc certum, quod christianorum sacra non debito propagauerit modo; contentus etiam externa fidei professione, deficiente interim plane vita quæ christianos decet.

§. II.

Sed cum in varias sectas orbis christianus diuidatur, id tantum de pura ac sana euangelii doctrina, quam cœtus Lutheranorum profitetur, intelligi debet: de qua iure meritoque affirmari potest, quod insigni hac in re prærogatiua præ ceteris gaudeat cœtibus, idque peculiare sibi habeat, ut per eam saluti ac externæ rerumpublicarum incolumitati maxime consulatur, vid. LOCK in Tr. que la religion chretienne est tres raisonnable, Amstelodami 1696. & qui primo loco nominari debuisset I. F. BVDDEVS ὁ μακαρίτης, in Concordia religionis christianæ statusque civilis Halæ 1712. Speciatim enim ad pontificiam quod attinet religionem, alucinantur grauitur qui hanc prærogatiuam ei vindicari posse putant. Dogmata eius potius ad civilis societatis tranquillitatem turbendam comparata eo spectant ut Pontificis auctoritati ac imperio consulatur, potestatis eius limites vel augeantur, vel semel nefario constituti defendantur. Perniciosa enim admodum ac noxia utique in sinu suo romana ecclesia alit fouetque dogmata. * Principum sanctitati vitæque infidias struit. Didicit reges, si ad romani episcopi nutum sese componere nolint,

nolint, vi fraudeque e medio tollere. ** Domestica ac propria habet dogmata quæ rerumpublicarum tranquillitati felicitatique e diametro repugnant, ac cum salute societatis statusque civilis consistere minime possunt. Statum in statu fingunt Romanenses. *** Ecclesiam per modum reipublicæ aut status cuiusdam civilis concipiunt, partemque potestatis imperiique, quæ principi debetur detrahunt. Duplex enim fingunt forum, ecclesiasticum vnum, alterum civile; quorum illud Pontifici romano tribuunt, ad cuius forum omnia negotia, quocunque modo ad religionem spectantia, trahunt Romanenses; principum adeo iura labefactantes. Magnam hominum partem civili potestate exemptos esse contendunt, vt regum ac rerum publicarum in quibus degunt imperio, minime eos obnoxios putent, dum viros sacris muneribus fulgentes, iurisdictioni civili subtractos, Papæ contra imperio subiectos diserte contendunt. Otiosa ac ignaua denique monachorum caterua regiones, in quibus romanensis dominatur religio, implentur; Reditus alendæ ac conseruandæ Reipublicæ inferuientes imminuunt, dum ad se rapiunt romanæ aulæ addicti. Hæc enim religionis pontificiæ suprema quasi est lex ac norma quam sibi constitutam habet, ea omnia agere quæ ad confirmandum stabiliendumque imperium ac monarchiam papalem vlla ratione facere possunt. Ad hoc centrum religionem eorum collineare, recte omnino dicitur: ex quo capite iure religio status dici meretur. Minime quidem eo sensu ac si istis placitis

placitis statui civili prospiciatur, cuius commodis maxime potius aduersari dictum est; sed ea propter hoc nomine insigniri potest, quod omnia dogmata romanæ ecclesiæ propria ac domestica, ita comparata sint, vt antichristi dominatus ex iis præsidia capiat, monarchiæque papali plus identidem firmitatis addatur. Perpende quæso errores de obscuritate & insufficientia scripturæ s. eum in finem excogitados, vt auctoritas Pontificis in rebus fidei adstruatur, apud animum propone doctrinas de purgatorio, confessione auriculari, merito B. O. cœlibatu clericorum, quas proprias sibi reddidit papatus, quasque nulla alia ex ratione tam acriter defendit, quam quod romani præfulis dominatui ac hierarchiæ, haud leue præsidium ac fulcrum adferre queant, quin imo vitam quasi ac animam largiantur. In hanc classem coniici adhuc merentur indulgentiarum nundinationes, missarum solemnities, & quidquid fraudum artiumque commenta est Roma, ad imperium romani Pontificis augendum stabiliendumque.

* Religionem romanam reipublicæ rationibus minime conuenire, docuit PUFENDORFIVS in *Betrachtung der geistlichen Monarchie des Stuhls zu Rom*, seorsim Halæ a C. THOMASIO editum 1717. Turbas potius in republica mouere, summa imis, quadrata rotundis miscere, si salus eius id postulare videtur, probant præter ea quæ in paragrapho adduximus, facta omnia exceptione maiora. Testatur id laniena parisiensis, testan-

testantur tot bella malaque eam infecuta, elo-
quitur coniuratio pulveris pyrii in anglia tentata.
Facta ad quæ ipsa obstupescit ratio, quæque fi-
dem apud posteritatem plane non inuenirent,
nisi documenta adessent luculentissima, quæ in
dubium vocari nulla ratione possunt.

** Probatum id dare possunt occisorum re-
gum exempla, Henrici III. & IV. Galliarum regum.
Probant scripta Jesuitarum, genuinorum roma-
næ ecclesiæ filiorum vid. MARIANA de institu-
tione principum lib. I. cap. 6.

*** Statum inquam in statu, rempublicam
in republica fingunt Romanenses. Non quili-
bet facile perspiciet, quam arctum hac cum
re nexum habeat tonsura clericorum, quo cha-
ractere impresso alterius Reipublicæ ciues ap-
prime discernuntur. Sed egregie hoc arcanum
pontificium detexit illust. THOMASIVS in no-
tis ad LANCELOTTVM p. 531. 532. idem iure
dicendum erit de clericorum exemptione a po-
testate civili, quam acriter tuentur romanus epi-
scopus, eiusque dignitatis ac pontificiæ simul
dominationis strenui assertores artificesque cal-
lidissimi.

§. III.

Hisce doctrinis iungunt certas artes, fraudes ac
strategemata, quibus utitur cleri romani præsul, ad
imperium dominatumque suum, quem affectat,
corroborandum eoque insignius ac luculentius
reddendum. Horum in numerum si referre velis
vsum romanæ linguæ in sacris, a vero haud aber-
rabis.

rabis. Inter rationes status seruat romana curia, vt populis, quibus seruitutis imposuit iugum, linguam quoque imperet: quam consuetudinem inter reliquas artes ac media dominatui suo interuentia, haud ultimum omnino locum tenere puto. Operæ itaque pretium futurum existimo, hunc romanensis ecclesiæ morem, quem mutuo ab imperatoribus, imperiique olim sub paganis accepit administratione, quemque postliminio in ecclesiam reduxit romanus Pontifex, accuratius considerare, eumque paullo altius ac veluti a primis suis repetere incunabulis: eum in finem, vt præpostera ex eo antichristi imitatio & analogia quæ pontificiæ monarchiæ cum imperio romano, quale olim floruit, intercedit, rite cognoscatur stultaque ac peruersa affectatio quam studiose quærit seruus ille seruorum omnium exponatur oculis. Quod vt rite peragatur, huncce obseruare ordinem animus mihi est, vt omnia ad tria reuocentur capita; primo ritus, quo introductus a romano episcopo latinæ linguæ in sacris vsus, historiam ac originem tradam, ostendendo simul, per quas vias, mos iste, vt induci posset, ire debuerit. Historicam narrationem excipiant rationes quibus vtuntur Romanenses, ad defendendum peruersum suum quem susceperunt ritum: quæ cum admodum infirmo seu nullo nituntur fundamento, reiiciuntur, tradendo quod longe solidiora iis opponi possint quæ pro contraria militant sententia. His tertio succedant veræ rationes, quibus inducti Pontificii tam acriter pro vsu lat. linguæ in sacris dimicent. Ex quibus appa-

apparebit luculentissime, Curiam Romanam in omnibus quæ agit suscipitque, suæ tantum utilitatis rationem habere, quam præpostera etiam ratione ac modis illegitimis obtinere, religioni sibi non ducat. Adfistat benignissimum numen his nostris conatibus; quo detectio strategematum, quibus hac etiam in causa utitur episcopus romanus, cedat in finem qui omnibus actionibus nostris merito præfixus esse debet, nominis sui nempe gloriam, gratamque beneficii, quo iugo Pontificis liberati sumus, Reformationis puta, memoriam ac recordationem.

§. IV.

Primum momentum quod considerationem nostram in se prouocat, versatur circa historiam introductæ latinæ linguæ in sacris cultuque publico. Statim hic oritur itaque quæstio, circa quod tempus moris istius origo collocari debeat. Historia quæ res in ciuitate Dei gestas ob oculos ponit, dubitare nos non finit, sacra, veteri in ecclesia, vulgari lingua celebrari solita, scripturasque ea quoque lectas fuisse. Nemini id etiam dubium esse posse puto, nisi qui hospitem plane ex antiquitate ecclesiastica retulit animum. Comprobatum interim atque euictum id dedit IAC. VSSERIVS historia dogmatica de scripturis & sacris vernaculis, edita ab HENRICO VVHARTONO, Londini 1690. cuius capite secundo & tertio largiori manu adduxit testimonia patrum græcorum & latinorum, qui ad usque annum sexcentimum floruerunt. Ex quibus palam fit, antiquæ ecclesiæ in more fuisse positum, sacra

sacra vernaculo administrare sermone. Ab hoc
 autem temporis intervallo aliam ingressus est viam
 antichristus romanus, suarum ducens esse partium,
 romanam introducere linguam, quæ potestatis eius
 in gentes translata, indicium esset luculentissimum.
 Hinc Papa VITALLIANVS circa annum 666. * In
 mandatis dedit, vt latinum idioma in sacris obtine-
 ret, ac vbiuis terrarum in cultum publicum introdu-
 ceretur, cui instituto GREGORIVS M. mandato no-
 vi officii & canonis missatici præluserat, seu funda-
 menta quasi posuerat. ** Incidit itaque origo ritus
 istius circa tempus, quo VITALLIANVS romanæ
 sedi præfuit: qui inter fraudes artesque regni sui,
 hanc etiam recipere necessarium ratus est, vt adhi-
 bendæ romanæ linguæ necessitatem, ecclesiis sibi
 subiectis, per vim legis imponeret. Digna sunt hanc
 in rem, quæ apponantur verba, quæ reperiuntur in
 FRID. AD. LAMPII synopsi Historiæ sac. & Eccles.
 editionis prioris de anno 1721. p. 169. *Vsus linguæ la-
 tine in publica gentium etiam labia diuersarum sa-
 cra a Monachis Roma submissis, solamque hanc lin-
 guam utcunque callentibus, est introductus.*

* vid. CALVÖERII rituale eccles. Part. II.
 cap. XII. p. 577. C. M. PFAFFII *nöthiger Un-
 terricht von den zwischen der Römischen und
 der protestantischen Kirchen obschwebenden Re-
 ligions - Streitigkeiten.* p. 178.

** Hunc canonem missaticum GREGORII
 M. exhibet S. R. PFAFFIVS cit. loc. p. 330.
 seqq.

§. V. Hi

§. V.

Hi sunt natales ac primordia peruerſi iſtius cultus, quo homines in truncos ac ſtipites mutantur, quemque romanus Pontifex introduxit ad ſtabiliendum ac firmandum regnum, quod ſibi in animos hominum vindicat. Sed ſi fatendum quod res eſt Imperator Carolus M. ſec. VIII. morem a Pontifice introductum, vt ſacra ignoto peragantur idiomate, haud parum ſubleuauit. Sic enim habet IAC. VSSERIVS cit. l. p. 99. *Illud Carolo M. in votis erat maxime, vt latina lingua ubique retineretur, licet aliam potius uſurpari voluerit, quam vt populus quid a deo peteret ignoraret. - - - Illud negari non poteſt, Carolum Romani Antichriſti conatum plurimum promouiſſe, illudque effeciſſe, vt ordo romanus, in lingua latina quantumuis non intellecta, a poſteris retineretur. Offenſus enim diſſonantia eccleſiaſtici cantus inter Romanos & Gallos, duos clericos Romam miſit, vt authenticum canticum a Romanis diſcerent, & Gallos docerent: & primo per hos Metenſis eccleſia, & per illam omnis Gallia ad auctoritatem romani cantus reuocata eſt. Paucis interiectis, idem auctor hæc habet. Anno 806. in Concilio in Theodonis villa habito, conſtituit 1) ut lectiones diſtincte in eccleſia legantur, 2) de cantu, ut ſecundum ordinem & morem romanæ eccleſiæ fiat cantatus. Ex quibus adductis palam eſt, Carolum M. non ſolum inter promotores moris, a pontifice introducti, haud poſtremum obtinere locum, ſed etiam in Gallia ac Germania præcipue huius*

huius instituti auctorem exstitisse. Conf. quæ
habet Cardinalis BONA rerum liturgicarum lib. I.
cap. XII. p. 141.

§. VI.

Etsi ita latina lingua in cultum publicum recepta erat; tamen inuenire licet Morauis sec. IX. permissum fuisse, vt sacra, lingua Slauonica celebrarent: cui instituto album calculum adiecit NICOLAVS I. Inuectus quidem hanc ob rem in eos est IOHAN. VIII. vt patet ex epistola ad Methodium (Morauorum episcopum ac apostolum, a quo ad religionem perducti erant christianam) anno 879. data. *Audiuius, inquit, quod Missam cantes, in barbara h. e. in Slauina lingua; unde iam litteris nostris per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis probibuius, ne in ea lingua sacra missarum sollemnia celebrares, sed vel in latina vel in græca lingua, sicut ecclesia dei toto terrarum orbe diffusa & in omnibus dilatata cantat.* Sed postea tamen mutauit sententiam, meliusque informatus eorum voluntati annuit, prouti habet P. SARPVS in hist. C. T. p. 999. sed aliam rationem protulit IAC. VSSERIVS seu potius VVHARTONVS in auctario hist. dogmat. de scripturis & sacris vernaculis cap. VI. p. 373. *Inuitus admodum, inquit, IOHANNES licentiam sacra lingua celebrandi Slauis dedit; veritus scilicet, ne si præfracte renueret, illi Patriarchæ CP. ditioni Bulgarorum exemplo sese submitterent. A græcis sacerdotibus conuersi fuerant, adeoque Patriarchatui CP. iure subiiciendi erant.* Verum

Jobannes Methodium astu quodam Romam accersuerat: specie quidem, ut doctrinae suae, quam nonnulli minus orthodoxam esse apud Papam criminati erant, rationem redderet; reuera autem ut ecclesiam a se recens fundatam Romano Patriarchatui subiiceret. Methodium igitur tanquam obsidem quendam Slaus charissimum, honoribus & amicitia cumulatum Romae detinuit; & ut Slaus insigni quodam beneficio Romanae sedi deuinciret, vernacula liturgia uti illis concessit. Non ab re fore putamus epistolae IOH. VIII. quae Szentopulchro Morauorum Principi inscripta, qua libertatem sacra vulgari lingua celebrandi concessit, heic locum concedere; hunc autem in modum conscripta est. Joh. VIII. Szentopulchro Morauorum Principi. Litteras Slauonicas a Constantino quodam Philosopho repertas, quibus Deo laudes debitas 22. resonent, iure laudamus; ut in eadem lingua Christi Dei nostri praekoniam & opera enarrentur, iubemus. Neque enim tribus tantum sed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate sacra monemur; quae praecipit dicens: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi; & Apostoli repleti spiritu s. locuti sunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc & Paulus caelestis quoque tuba insonat monens; omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus C. in gloria est Dei patris. De quibus etiam in prima ad Corinthios epistola satis & manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes ecclesiam Dei aedificemus. Nec sane fidei vel doctrinae aliquid obstat, siue Missas in eadem Slauonica lingua canere, siue Euangelium

lium vel lectiones diuinas N. & V. T. bene translatas & interpretatas legere; quoniam qui fecit tres linguas principales, Hebraeam sc. græcam & latinam, ipse creauit & alias omnes ad laudem & gloriam suam. Iubemus tamen ut in omnibus ecclesiis terræ vestræ propter maiorem honorificentiam Euangelium latine legatur, & postmodum Slauonica lingua translatum in auribus populi latina verba non intelligentis annuntietur; sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi & iudicibus tuis placeat, missas latina lingua magis audire; præcipimus ut latine Missarum tibi solemnia celebrentur. Cum his conferri omnino merentur, quæ habet P. SARPVS in hist. Conc. T. p. 999. cuius ultimis verbis edocemur, GREGORIO VII. monstro illo horrendo ac accerrimo auctoritatis imperiique, quod Pontifex sibi arrogat, defensori, Missæ ac sacrorum celebrationem, vulgari lingua institutam, ad palatum haud fuisse; qui ducentos post annos libertatem hanc Morauis concessam sustulit, litterasque hac de re ad Vratislaum Bohemiæ Principem dedit, quibus, inquit, se celebrationem diuinorum officiorum lingua Slauonica ei permittere non posse. * Nec obesse, dixit, id ante actis temporibus non prohibitum, cum primitiua ecclesia dissimulauerit & tolerauerit multa, quæ post christianam religionem stabilitam, diligenti subtilique examine emendata fuere: Mandatum igitur Principi huic, ut omnibus viribus voluntati populi sese opponeret. Ex quibus adductis clarius fit, GREGORIVM VII. famosum illum Pontificem, cui nil prius nil anti-

quius fuit, quam vt eos, quibus in munere successor datus erat, malitia ac dementia superaret, longoque post se relinqueret interuallo, præcipue in causa fuisse, vt mos ille vbiuis inualesceret, ignoto ac latino sermone sacra celebrandi; recteque adeo a FRID. AD. LAMPPIO in Synopsi Hist. Sac. & Eccl. p. 226. dictum esse. GREGORIVM VII. vsum linguæ latinæ in sacris, sublatis vernaculis, confirmatum iuisse.

* Quam grauitè ac inique simul GREGORIUS VII. vsum vulgaris sermonis Morauis interdixerit, patet ex verbis, quibus in litteris ad Vratislaum Bohemiæ Principem exaratis, vsus est. „Quia nobilitas Tua postulauit, quod secundum „Slauonicam linguam apud vos diuinum celebrari annueremus officium, scias nos huic petitioni tuæ nequaquam posse fauere. Et paullo „post, vnde ne id fiat, auctoritate B. Petri inhibemus, Teque ad honorem omnipotentis Dei „huic vanæ temeritati viribustotis resistere præcipimus.“ vid. IOH. BONA Cardinalis, rerum liturgic. lib. I. cap. X. p. 107.

§. VII.

Sic igitur introducta, post tempora GREGORII VII. in cultum publicum latina lingua, id sibi datum esse credebant monachi ac sacri ordinis viri, vt linguæ huius præstantiam extollerent eique præ ceteris palmam tribuerent: quod mirum etiam in modum ab iis factum est. Ei linguæ maiestatem ac diuini quid inesse asserere non dubitabant, hoc Chri-

Christum ac legatos eius in his terris locutos esse audacter pronuntiarunt, huic olim in beatorum sedibus locum fore, compertum quasi habere volebant. Hac Deo in consignandis Scripturis, vti placuisse, persuadere quam facillimum erat, cum vlla alia, quam vulgata Scripturæ versio hominibus non innotesceret. Quo autem vnā magis euehebant linguam, tanto vehementius alteram deprimere, necesse illis erat. Quod cum e re sua esse, facile intelligerent monachi; nil etiam fecerunt reliqui, quod vlla ratione ad labem, ceteris linguis adspargendam, facere potuisset. Hinc factum vt germanicam linguam tanto odio ac impudentissimis proscinderent conuiciis. Duram, rudem, impolitam ac barbaram traducentes eam, quæ minus vrbanis ac venustis vteretur vocabulis; cui etiam, quod sane mireris, magiæ maculam inurere non erubuerunt; quoniam litterarum characteribus Germanorum feminæ ac matres familias, quæ plerumque vaticinæ habebantur, ad incantationes fortassis abufas, per eas sortes ac vaticinationes declarare in vfu habebant. Ad Romanæ contra linguæ auctoritatem præstantiamque conciliandam, etsi barbare satis ab iis adhibebatur, omni ferebantur cogitatione. In hac autem asserenda prærogatiua, a vero eos aberrasse tramite, superstitionisque turpiter sese reos dedisse, in aprico positum est. Valent enim heic, quæ habet

CHRIST. THOMASIVS in Cautelis circa Præcog. J. P. cap. VII. §. XXIX. p. 144. *Man muß sich nicht einbilden, als ob eine Sprache reiner, angenehmer und*

*zierlicher als die andere sey; denn dieses ist ein Vor-
urtheil, welches aus allzu grosser Selbst-Liebe, aus
einem Hochmuth und Verachtung anderer und aus
unvernünftiger Liebe oder Haß entsteht.*

§. VIII.

De rationibus quibus inducti Romanus episcopus eiusque satellites, ut præpostero adeo affectu erga romanam linguam se abripi passi sint, deinceps quidem differendi locus erit. Facere autem non possum, antequam historicæ narrationis filum ulterius pertexam, quin unam tantum in præsentem in medium afferam rationem, quæ hic præcipue locum sibi postulat. Ratio cur Romanorum linguæ adeo addictos sese præbebant, hæc erat, ut in aulis Principum dominatum exercere possent. Infans enim suis quibus germanicum sermonem prosequerentur conviciis, res eo deducebatur, ut in legibus conscribendis, tabulis, litteris publicis, omnibusque denique monumentis latina obtineret lingua: solus autem clerus linguæ istius notitia instructus erat. Hinc clerici in aulas evocati publicis præficiebantur tabulariis summisque adeo admovebantur honoribus ut Cancellariorum ipsis demandarentur munia.* Hac autem ratione occasio perquam opportuna illis suppeditabatur, consilia ac secreta Principum cognoscendi, omniaque in suam vertendi rem. Nulla res sine clericis agi poterat, nec enim si qua res maior gerebatur, deerant. In monasteriis tantum tradebatur latina lingua, hinc laicis via eam addiscendi præclusa erat. Quinimo

imo eo res deducta erat, ut non solum in publicis, sed priuatis etiam rationibus latina adhiberetur lingua. In ea fanciebantur fœdera ac contractus, explicabantur causæ forenses, consignabantur testamenta, & quæ sunt alia monumenta: quibus omnibus conficiendis, opera clericorum requirebatur, qui latine ea condebant. Ex quo ortum trahit lepidum istud testamentum, quod sacrificulus quidam futuri his nuncupauerat verbis: In Deus nomine, Amen. „ Deus animam, corpus „ terram, Bos ecclesiam. Altare vitulus & tibi tritulus; viginti par sotularibus disperfit, dedit pauperibus. Reliquis & reliqua, intus & extus, vxor & filia. “ De quo aliisque vid. RECHENBERGII differt. de ineptiis clericorum Romanensium litterariis.

* Ratio huius rei in promptu est. Destituebantur enim ceteri latini sermonis notitia: conferri hic omnino meretur illustr. IVSTI HENNING. BÖHMERI diff. de Episcopo Vice-Cancellario Imperii Halæ 1731. ubi cap. I. §. XXI. inter rationes cur episcopi hanc spartam sibi vindicauerint, hæc etiam reperitur; *quod barbarie crescente, nemo præter clericos ferme reperiretur, qui linguæ latinæ in qua diplomata conficienda erant, peritus esset* & cap. II. p. XXIX. hæc habet: *barbaris sæculis omnem eruditionem & litterarum peritiam in commercio tantum clericorum fuisse, & proinde eos ex quadam necessitate hypothetica, quod laici tantum arma*

sciuerint, & ne quidem scribendi peritiam habuerint, procurationibus secularibus adhibitos fuisse. Addantur quæ cap. III. sub finem §. IX. leguntur. Idem illustris etiam auctor cap. III. §. XVI. vsque ad finem probatum dedit, perpetui imperii, medii maxime æui obseruantia nil magis conuenire, quam ut grauissima Vice-Cancellariatus dignitas cum episcopali munere coniuncta fuerit. Add. BERNARDVS a MAL-LINCKROT de Archi-Cancellariis S. Rom. Imperii ac cancellariis imperialis aulæ Jenæ 1715. præcipue cap. VI.

§. IX.

Sed redeo vnde digressus eram. Inquis, fortassis romana ecclesia, post feliciter a LVTHERO susceptam sacrorum repurgationem, aliam induit mentem ac saniora cepit consilia. Optandum id quidem fuisset, sed in longe alia iuerunt Romano-Catholici, quod eloquuntur monimenta ac consuetudo, hunc vsque in diem inter eos recepta * ad meliorem sane ut rediissent mentem, facere oportuisset exemplum quod præiuit B. LVTHERVS qui in cœtibus a se constitutis quique discessum ab ecclesia romana fecerunt, eo curam ac cogitationes suas conuertit, ut sacra peragerentur lingua hominibus nota. Hunc in finem multas ab eo compositas esse cantiones, docet nos celeberrimus D. IOH. ALB. FABRICIVS, seculi nostri Varro, in Centifolio Lutherano P. I. p. 291. & 292. vbi hunc in modum scribit: Etiam hoc beneficium
non

non inficiandum est ecclesiæ per B. LUTHERI operam præstitum, quod cum antea latinis tantummodo hymnis & precibus ædes sacræ personarent, usum vernacularum cantionum Germanis restituit, eique plenas doctrinæ, consolationis & diuinæ virtutis novas vel ipse condidit pia ac suaui vena, vel ex latinis veteris ecclesiæ feliciter in linguam germanicam transtulit, innumerosque alios ad idem faciendum exemplo suo inuitavit: addantur quæ de cantionali Lutheri Germanico habet laudatus Auctor pag. 293. & 294. it. P. II. p. 753. 754. Quam male etiam Megalandrum nostrum habuerit, quod nonnulli concionibus suis immiscerent græca, hebraica ac latina verba, videre licet ex verbis MATTHESII in vita Lutheri conc. XII. p. 164. *Es verdroß unserm Doctor zu Smalkalden nicht wenig, daß etliche Prediger mit Hebræischen Worten ansingen, und parlarten mit Adonai, Kyrie, Domine herein: sie gäben nicht gute Layen oder Bauren-Prediger, sie bröcken zu viel Lateinisch, Griechisch und Hebræisch mit ein.* ** Negari equidem nequit initio reformationis auctore suaforeque LUTHERO multos in Protestantium cœtum receptos esse cantus hymnosque latinos apud Pontificios vsitatos. *** Sed necessitate quasi inducti hoc fecerunt, deficientibus hymnis ac cantionibus germanicis; cui LUTHERVM tamen mox remedia adhibuisse legimus. ****

* conferri hic iuuabit, IOH. FRID. MAYEBI, Theologi patriæ meæ post fata etiam

celeberrimi Tract. de Ecclesia papæa Lutherana patrona ac cliens. cap. III. & V.

****** Quæri hic omnino posset, annon inter Romanæ ecclesiæ reliquias cœtui nostro impactas referri queat, quod nonnullis in locis, in cœtu etiam Evangelicorum, præcipue in festis diebus pars cultus qui Deo est sacer, latino peragatur sermone? Vellem hic quidem ad IOH. HERM. AB ELSVVICHII commentationem de reliquiis papatus ecclesiæ Lutheranae temere affectis ablegare, qui eruditissimus Auctor in id incumbit, ut labem reliquiarum papatus, ecclesiæ nostræ adspersam, procul faceffere iubeat; sed cum hac de re nihil in eo inuenire liceat, iudicium sit penes lectorem. Sane si non alia in re cœtui nostro labes adspergi queat, hac re nihil quicquam efficietur.

******* illust. SECKENDORE in historia Luth. lib. II. p. 55. „In festis natalis Domini, Paschatos & Pentecostes, deficientibus cantionibus, germanicis nondum mutari posse latina notat. „it. p. 53. Latinam non putat (dicens de Luthero) „penitus abolendam esse, sed tempore quodam „& loco seruari posse, ut & Wittebergæ eo usque factum sit, & ut fieri possit liberum maneat.

******** SECKENDORE l. c. lib. I. Sect. 34. „6. 135. p. 232. Baptismus ad id usque tempus „latinis verbis peragebatur, nulla populi ædificatione. Formulam igitur qua uti solebant baptizantes, LUTHERVS ex latina germanicam „fecit.

„fecit. “ Huic iungere non dubitamus, quæ Summe Venerabilis Dn. D. PFAFFIVS in appendice librorum symbol. ex LVTHERI libello de baptizandis infantibus adducit: „ Cum videam & audiam quotidie, quanta negligentia & „ quam exigua seueritate, ne dicam leuitate, sublimè sanctum ac salutare sacramentum baptismi „ infantum tractetur. Cuius quidem rei & hæc „ vna causa est, quod assistentes non intelligant, „ quid ibi vel dicatur vel agatur; non tantum utile sed necessarium quoque mihi videtur, vt in „ vernacula lingua administretur. Quæ igitur „ latino idiomate fiebant hætenus, in vernaculam „ linguam transtuli, ac cœpi germanicis verbis „ baptizare &c. vid. append. cit. p. 127.

§. X.

Romanenses autem LVTHERI exemplo melius sapere non didicisse nec ad meliorem sese convertisse sententiam, varia nos docent. Inter ceteros abusus in ecclesia romana vigentes, recte hunc etiam notarant pii Confessores nostri in fidei suæ confessione CAROLO V. exhibita: cuius quippe articulo III. abusu qui de Missa agit, iure suo abiis docetur, finem cærimoniarum esse ad docendum populum ac imperitos. Allegant præceptum PAULI I. Cor. XIV. qui linguam populo intellectam, in ecclesia adhibendam docet. Quibus omnibus subductis inferunt, iure meritoque in eorum cultu cantionibus latinis admisceri germanicas. Sed quam male hac etiam in parte confessio

sessio Romano - Catholicos habuerit, videre licet, ex refutatione quam in ipsis Comitibus Augustanis concinnatam, Imperatori exhibuerunt: quamque cum aliis inuenire licet in nuperrima editione librorum symbol. quam D. PFAFFIVS Tubingen- sium Academiae Cancellarius vir summis in rem sa- cram meritis, in anno confessionis iubilæo nouis- simo 1730. Tubingæ prodire fecit. Apponamus verba ad hoc momentum pertinentia, quibus refu- tationem peragere voluerunt Romano - Catholici. *Primo displicet, inquit, quod contra totius ecclesiæ romanæ consuetudinem ritus ecclesiasticos non roma- na, sed alemanica peragunt lingua, & hoc præten- dunt S. Paulli auctoritate se facere, qui praeceperit in ecclesia vtendum lingua a populo intellecta 1. Cor. XIV. Sed, si esset ea verborum intelligentia, iam co- geret eos, totam Missam in Alemanico perficere, quod tamen ipsimet non faciunt. At cum sacerdos sit persona communis totius ecclesiæ, non solum cir- cumstantium: ideo non mirum quod sacerdos latine in latina celebrat ecclesia. Proficit autem auditori, si in fide ecclesiæ audit Missam, & experientia docet, maiorem fuisse apud germanos fidelium, latinam lin- guam non intelligentium, sub missa deuotionem, quam sit hodie eorum, qui in Teutonico Missam au- diunt. Et si Apostoli verba pensentur, sufficit, ali- quem respondentem supplere locum idiota, qui dicat Amen. Neque necessarium est, vt omnia verba Mis- sæ audiat, vel intelligat, aut etiam intelligens semper attendat. Præstat enim intelligere & attendere fi- nem, quia Missa celebratur, vt Eucharistia offeratur*
in

in memoriam passionis Christi. Et ad hoc facit, quod communi sententia Patrum, Apostoli & eorum successores usque ad tempora Adriani Imperatoris in sola lingua hebræa Missam celebrarunt, quæ profecto ignota erat christianis, præsertim gentibus conuersis. Quodsi etiam lingua populo intellecta in primitiua ecclesia Missa fuisset habita, tamen illud non est necessarium. Nam quotidie multi conuertebantur ceremoniarum ignari & mysteriorum inscii. Vnde profuit iis aliquando intelligere verba officii. At modo Catholici ab incunabulis imbibunt consuetudines moresque ecclesiæ, unde facile norunt, quid quolibet tempore in ecclesia agendum sit. Solide ad hæc responsum fuit a PHIL. MELANCHTONE in Apologia August. Confessionis, in qua aduersarii circa vsum latinæ linguæ in Missa suauiter ineptire dicuntur, meritoque vapulant propter assertum quod auditori indocto profit in fide ecclesiæ Missam non intellectam audire, acsi opus audienti esset cultus & sine intellectu prodesse posset: cuius rei penes ipsum lectorem iudicium relinquitur.

§. XI.

Tantum vero abest vt hoc monito etiam sapientiores facti deinceps sint Romanenses, vt potius in Concilio Trident. eandem sententiam confirmarint & anathemate munierint. Nil magis enim Romanis Pontificibus a VICTORIS vsque æuo solemne est, quam vt in eos anathemata euiurare sibi sumant, qui placita sua admittere nolunt nec possunt. In quo Roma antiquum adhuc obtinet:

net : nil rectum existimans nisi quod ipsa facit : quamuis parum hodie fulmina eius bruta curentur, cum iam dudum pristinum suum amiserint terrorem nocendique vim. Ita autem Patres Concilii Trident. Sess. XXII. Can. IX. decernunt. *Si quis dixerit, lingua tantum vulgari Missam celebrari debere, anathema sit.* Et cap. VIII. eiusdem sessionis ita decernit synodus. *Et si Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem : non tamen expedire visum est patribus, ut vulgari lingua passim celebraretur, quamobrem retento ubique cuiusque ecclesie antiquo & a S. R. E. omnium Ecclesiarum matre & magistra probato ritu, ne oves Christi esuriant, neque paruuli panem petant, & non sit, qui frangat eis, mandat S. Synodus pastoribus & singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter Missarum celebrationem, vel per se, vel per alios, ex iis, quæ in Missa leguntur, aliquid exponant, atque inter cetera sanctissimi huius sacrificii mysterium aliquod declarent, diebus præsertim dominicis & festis.* Quibus verbis concedere equidem synodus aliquam libertatem videtur, ut aliquando aliquid ex iis quæ in Missa leguntur, exponatur. Sed tantum abest ut hæc ita intelligi debeant, ut in lectionibus, concionibus & orationibus, vernaculæ linguæ concedant usum, quibus potius simpliciter attribuunt latinam linguam, ut docet MARTINVS CHEMNITIVS in Exam. Concilii Trident. p. 510. Sed hic sane mireris, veritatis tantam esse vim, ut concilii Trident. patres affirmare necesse habuerint, *quod Missa magnam contineat populi fidelis*

delis eruditionem. Interim tamen disertis verbis, etsi satis audacter, pronuntiare ausi sunt, non expedire visum esse, ut vulgari sermone celebretur. Insana certe temeritas quam sibi arrogat synodus ista, invidia sat horrenda! qua Patres suam fideli populo institutionem inuident, ac ea ab ipso intelligi nolunt, quæ magnam eius eruditionem ac usum continent. Ea, quæ ad eius ædificationem plurimum valere iudicant ac profitentur ipsimet pronuntiari ea lingua vetant, quæ a quibusvis intelligi possent. Sed animaduertas simul quam fraudulenter boni illi patres egerint. Fraus enim verbis illorum, quibus vsi sunt subest, quam sine atro lapillo prætermittendam non duxerunt, qui scriptis aduersus Concilium Trident. in aciem prodierunt: quos inter primas facile tenet CHEMNITIVS notiter, cui inter veritatis euangelicæ promotores primum post LVTHERVVM deberi locum, non temere quisquam diffitebitur, in incomparabili opere, Examen Concilii Trident. inscripto. Sic dubie enim loquuntur, ac si nonnunquam, tametsi non vulgo neque vbiuis, Missa apud suos vulgari lingua celebretur, quod omnino significant illorum verba: sed fecte ac præter animi sui sensum locuti sunt. Nuspiam enim, qua quidem Pontificis imperium patet, Missa lingua vulgari celebratur, quod tunc non erat nec nunc quidem est. Ipsimet etiam Patres statim refellunt ac mandant, ut ubique retineatur cuiusque ecclesiæ antiquus, a S. R. E. omnium ecclesiarum matre & magistra probatus ritus. Dolose itaque egerunt callidi isti Patres.

tres. Si enim sincere & ex animo locuti essent, illud *PASSIM* veluti menti ac legi suæ aduersum omisissent, ac rotunde aperteque negassent, visum esse Patribus expedire, vt Missa vulgari vnquam celebraretur lingua.

§. XII.

Sed nec alia specimina desunt, quibus Tridentina synodus præposterum affectum superstitionemque erga latinum proditsermonem, quorum referri meretur decretum, quo vulgatam versionem adeo euehant vt authenticam eam declarare non erubescant: quæ in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus aut expositionibus, locum tantum habere debeat, aut pro authentica habenda sit, prout verba eorum sese habent vid. decretum secundæ sessionis, de quo tamen plura deinceps. Ab hac superstitionis labe absolvi etiam non poterit Cardinalis *XIMENIVS*, qui eo vsque vesaniæ progressus affectuque se abripi passus est, vt non dubitaret, blasphema plane ratione, textum hebræum ac græcum *LXX.* interpretum comparare cum duobus latronibus quorum in medio versionem latinam Hieronymi *S.* vulgatam in bibliis suis polyglottis collocasset, quæ servatorem nostrum in cruce inter duos latrones pendentem repræsentaret. Sed hoc ὡς ἐν παρόδῳ.

§. XIII.

Reuertor ad concilii Trident. Patres, qui cum hac ratione romanæ linguæ auctoritatem stabilis-
sent,

sens, mirum non est quod magno etiam deinceps ardore, pro eius in sacris usu pugnatum sit. Historicorum hac de re nos non dubitare sinunt monumenta. Cum enim in Gallia circa annum 1558. nonnulli, qui Reformatorum nomine veniunt, Davidis psalmos versibus gallicis canere cœpissent, male hoc admodum habuit Pontificis nuntium, suarum partium esse ducentem hanc rem ad regem deferre tanquam perniciosam ac periculi plenam. Has simul adiungebat ille rationes, *religionis mysteria a solis sacerdotibus lingua latina in templo celebrari sueta, iam lingua vulgari prodita, in ore esse, cuique e plebe. Lutheranorum inuento malo subnascenti idoneis remediis providendum, ne Lutetia omnis in Lutheranismum abeat* vid. PAVLVS SARPIVS l. c. lib. V. p. 704.

§. XIV.

Sed aliis adhuc motibus querelisque quæ hac de re in Concilio Trident. agitatae sunt, occasionem dedit propugnata a Pontificiis consuetudo ac necessitas usus lat. linguæ in sacris. Præcipue enim Galli æquo animo ferre non potuerunt, quod eorum vernacula postposita, Romana in sacris adhiberetur lingua: quam ob rem diu multumque hac super re in Gallia disputatum esse, in historicorum monumentis relatum legimus. Speciatim cum post mortem Francisci regis Galliæ CAROLVS IX. ad maturitatis annos nondum peruenisset, materque eius cum rege Nauarræ regnum administraret, Reformatorumque numerus in dies auctus esset in

C

Gallia;

Gallia; regina ad Pontificem PIVM IV. litteras dedit, in quibus ad supprimendos motus ac dissensiones quibus regnum distraheretur, libere, vſa quodammodo libertate gallicana, a Romana ſede poſtulauit vt vſus linguæ vulgaris in ſacris concederetur. Apponam e litteris, verba quæ huc ſpectant. Hoc nempe poſtulauerat, vt vſus precum lingua vulgari reſtitueretur. Curiones primis menſium ſingularum diebus dominicis vel ſæpius, omnes quibus eſt animus conuocandi, conuocent, & psalmos lingua vernacula decantent: eadem lingua preces publicas pro Principe, pro inagiſtratibus, pro aeris ſalubritate fundant &c. atque ſi in precibus publicis latinum idioma placet retineri, ad communem audientium vtilitatem interpretatio lingua vulgari adiungatur vid. P. SARPVS c. l. p. 775. 776. quocum coniungi poſſunt, quæ p. 794. leguntur. Hæc res ſane non minorem PIO IV. attulit curam ac moleſtiam. Sed furdo narrabatur fabula. Fundamenta hierarchiæ Romanæ fuiſſent labefactata ſi huic aliisque poſtulatis morem gere-re voluiſſet.

§. XV.

Sed non omnia adhuc executi ſumus, cum ne tunc quidem turbarum exſtiterit finis. Galli enim nil magis ægre tulerunt, quam vt lingua eorum vernacula, cui æſtimandæ ex genio ſuo, nimium fere ſtatuunt pretium, ſacris adhibenda, indigna quaſi cenſeretur. Quam ob rem ea vſi erant libertate, vt Miſſale Romanum in gallicam transfer-
rent

rent linguam. Sed vehementer hoc displicuit Romano Antistiti ALEXANDRO VII. cui Missale Romanum gallice redditum stomachum mouebat: quam ob rem in decreto die XII. Jan. 1661. edito, satis iram ac indignationem suam testatus, grauissime in huius translationis auctores inuectus est: has iræ ac indignationis suæ interferens rationes, *quod sacrosancti ritus maiestatem latinis vocibus comprehensam deiicerent & protererent, ac sacrorum mysteriorum dignitatem vulgo exponant.* Novitatem, factum illud appellens ALEXANDER, quam abhorreret & detestaretur *ceu perpetui ecclesiæ decoris deformatricem, inobedientiæ temeritatis audaciæ, seditionis, schismatis aliorumque plurimum malorum facile productricem.* Nemo non hic videt zelum ac superstitionem Romani Antistitis, qua addictus fuit Romano sermoni. Quam deinceps contra librum istum, excommunicationis sententiam tulerit, videre licet apud HEIDEGGERVM in historia papatus p. 455. Satis enim non habuit Romanus præsul gallicam missalis romani versionem in librorum prohibitorum referre indicem. Sed necessarium quoque ratus peculiare hanc ob rem euulgare decretum, ad terrorem incutiendum aliis ne idem suscipere in animum inducant.

§. XVI.

Qui hodie circa hoc momentum in Gallia sit rerum status neminem fugere potest. Quamuis enim Scripturam in vernacula lingua legant, ringente omnino ac indignante Romano præfule, de quo te-
C 2
statur

statutur Bulla Unigenitus propos. 79. 80. Tamen in conficienda Missa tantum adhibetur Romana lingua quod mirum sane cum inter Gallos existant viri ingenio ac eruditione præstantissimi, qui ritus istius peruersitatem sine dubio perspiciunt eiusque emendationem feriam vrgere possint.

§. XVII.

Sicco pede hic præterire non possum Pontificiorum sententiam de vulgata quam vocant, Bibliorum versione, cum in hoc scripturam tantum legendam proponant. Veteri in ecclesia, sacra ea non tantum quæ a quibusvis intelligi posset, sed in eadem quoque lingua scripturam legere cuiusvis permissum erat. Romanorum vero præsulum tyrannide effectum est, ut lectio sacrorum oraculorum in vernacula lingua facta inter ea referatur quæ non omnibus, sed iis tantum licet, quibus id concessum est: eo quod ad superstitionem, qua irretitos homines teneri illorum plurimum interest, tuendam, errorumque varia genera conservanda peropportunum ac necessarium quasi illis est. Notum est quæ patrum Concilii Trident. de vulgata quam vocant bibliorum versione sit sententia, quale ei synodus statuit pretium & ad quod dignitatis gradum eam euectam esse vult, adeo ut authenticam eam declarare non dubitauerit; qua autem ratione superstitionis labem effugere nullo modo potest. Equidem me non fugit, quod ipsimet Romanenses inter se non consentiant, quo sensu synodus Trident. vulgatam versionem

fionem authenticam declaratam esse voluit. Qui in initio propendent sententiam, Tridentinorum patrum mentem ita interpretantur, quod intuitu reliquarum versionum latinarum, vulgatæ palinam tantum tribuissent, salva textus originalis auctoritate: de quo autem adhuc disquiri possit, num cum mente patrum Concilii Trident. conveniat. Sed quomodocunque res sese habeat, in confesso est, quod nimium, quam par erat, pretium, vulgatæ quam dicunt versioni statuant, quodque adeo superstitionis notam iure meritoque suo incurrant, quam ob rem Protestantibus passim etiam vapulare solent. Quæ recentiori tempore circa lectionem Script. S. laicis quoque, quos vocant, concedendam, in Gallia contigerint, occasionem suppeditante PASCASIO QVESNELLO in Notis ad N. T. nemini, nisi qui rudis plane eorum est, quæ nostris temporibus geruntur, ignota esse possunt. Posuerat enim QVESNELLIUS, *utile & necessarium esse omni tempore, omni loco & omni personarum generi studere & cognoscere spiritum & mysteria sacræ Scripturæ.* Idem monuerat, *diem dominicum a christianis sanctificari debere lectionibus pietatis, & super omnia lectione sacrarum scripturarum,* sed quam inique hæc aliaque damnauerit CLEMENS XI. in Bulla, quæ incipit VNIGENITVS, omnium oculis patet. Euolvi hac de re merentur, præstantissimæ celeberrimorum virorum in eam commentationes, huic speciatim instituto inferuientes, utpote GOTTL. FRIED. IENICHEN in historia & examine bullæ Anti-

Quesnellianæ, LOEBER in diff. de omnibus concedenda scripturæ sacrae lectione, occasione Bullæ Anti-Quesnellianæ Ienæ 1715. IOH. FRICKIVS Vlmensium Theologus, in inclementia Clementis examinata Vlmæ 1719. IOH. FRANC. BVDDVS in dissertat. de Pelagianismo in ecclesia romana, per bullam Anti-Quesnellianam a CLEMENTE XI. R. P. promulgatam, triumphante, & IOH. VVOLF-GANG IAEGERS in bulla nouitia pontificis CLEMENTIS XI.

§. XVIII.

Qua etiam ratione nuperrime mortuus BENEDICTVS XIII. cum Romanæ curiæ præesse cœpisset, bibliorum lectionem laicis concedendam, eorum translationem in vernaculas linguas fieri, rudiorum institutionem in doctrina christiana alta voce & materno sermone peragendam voluerit, (laudandum quidem si effectus sequutus esset, de quo tamen merito dubites.) vide D. IOH. CHRIST. KLEMMII celeberrimi Tubingensium Theologi perbreue examen concilii a BENEDICTO XIII. Pontifice anno vniuersalis Iubilæi 1725. in Laterano habiti, Tubingæ 1730. §. XX. p. 41. Verum quidem est Pontificem BENEDICTVM XIII. inter eos Romanæ curiæ præsides locum tenere, qui præ multis aliis ecclesiæ Romanæ vitia, mores ac statum corrigere ac emendare videri voluerunt. Non tamen is fuit qui reuera id præstiterit. Habuit enim sub initium, quo gubernacula monarchiæ ecclesiasticæ ei tradebantur concilium Lateranense, quo

quo vitia quædam sacri ordinis virorum variasque disciplinæ ecclesiasticæ partes emendandi speciem præ se tulit ; sed tantum abest vt hoc præstiterit, vt potius concilium istud rei christianæ maxime noxium fuerit, vt viri docti deinceps laudandi egregie demonstrarunt. Non solum enim in decretis, * titulo I. *de summa trinitate & fide catholica*, cap. II. constitutionem, quam vocant, Vnigenitus confirmatum iuit, quo cum sane conciliari non potest, quod idem antea lectionem sacrarum litterarum omnibus iniungendam mandauerat, quod hoc ipso infringit ac euertit. Sed in decretis etiam tituli XV. cap. I. *de celebratione Missarum, sacramento eucharistiæ ac diuinis officiis* Pontifex BENEDICTVS XIII. ritus iam receptos accurate ac religiose obseruandos præcepit, nec in minimis quidem istos, sine peccato negligi, omitti, mutari posse pronuntiat. ** Recte itaque omnino dici potest BENEDICTVM XIII. peruersum hunc ecclesiæ Romanæ ritum, circa vsum latinæ linguæ in sacris non tantum non abrogasse, sed eam consuetudinem potius cum aliis superstitionis eiusdem ecclesiæ ritibus, nec non grauissimis circa doctrinam erroribus, confirmare ac stabilire voluisse, quod præter laudatum KLEMMIVM, S. R. ac Magnif. D. VVALCHIVS in commentat. de concilio Lateranensi a BENEDICTO XIII. celebrato, Lipsiæ in 8. typis exscripta, demonstratum dedit, cui omnino addas beati BVDDEI commentat. de conciliis Lateranensibus rei christianæ noxiis.

* vide Concilium Romanum in sacrosancta
BASILICA LATERANENSI celebratum anno
Vniuersalis Iubilæi 1725. a BENEDICTO Papa
XIII. iuxta exemplar romanum AVG. VINDE-
LICORVM 1726. excusum, vbi p. 3. ita decretum
Pontificis sese habet: „ Cum ad fidei Catholi-
„cæ professionem integre, inuiolateque retinen-
„dam, & custodiendam, necessarium summope-
„re sit, vt succrescentes per hæc recentia tempo-
„ra circa eandem fidem errores, a sede Aposto-
„lica damnatos, fideles omnes vigilantibus studio
„pæcaueant, & abominentur; id circo ab omni-
„bus Episcopis, & animarum Pastoribus tota, vt
„hactenus, sollicitudine curandum est, vt Consti-
„tutio a san. mem. CLEMENTE XI. edita, quæ
„incipit Vnigenitus, quamque, nostræ vti eius-
„dem fidei regulam, agnoscimus, ab omnibus
„cuiuscunque conditionis, & gradus, omnimo-
„da ac debita obedientia & executione obserue-
„tur. Si quem igitur cognouerint (siue Diœ-
„cesanus, aut Prouincialis sit, siue exterus) in suis
„Diœcesibus permanentem, de Constitutione
„prædicta non bene sentire, aut male loqui, in
„eum pro sua Pastoralis potestate, & iurisdictio-
„ne procedere, & animaduvertere non negligent;
„& vbi remedii efficacioris opus esse senserint,
„ad sedem Apostolicam peruicaces tales, &
„Ecclesiæ rebelles, deferant. Inuigilant etiam,
„libros contra ipsam Constitutionem editos,
„aut falsas doctrinas, in illa damnatas, propu-
„gnantes, diligenter perquirere; eosque sibi tra-
„di

„di mandent. Nobis inde, & Apostolicæ sedi
„denunciandos.

** vid. l. c. p. 40. 41. vbi sequentia leguntur:
„Ita fieri volumus & mandamus, vt in Sacramen-
„torum videlicet administratione, in Missis, &
„diuinis officiis celebrandis, aliisque ecclesiasticis
„functionibus obeundis, non pro libito inuenti,
„& irrationabiliter inducti, sed recepti, & ap-
„probatæ Ecclesiæ Catholicæ ritus, qui, in mini-
„mis etiam, sine peccato negligi, omitti, vel
„mutari haud possunt, peculiari studio, ac dili-
„gentia seruentur. κ. τ. λ.

CAPVT II.

DE

RATIONIBVS QVIBVS VTVNTVR ROMA-
NENSES AD DEFENDENDVM EËCCLESIAE SVÆ
RITVM, ADIECTA EARVM REFVTATIONE, AC
FVNDAMENTO CVI NOSTRÆ ECCLESIAE
PRAXIS INNITITVR.

§. I.

Post inuestigationem, quam institui histori-
cam, de origine ac vsu constanti Romanæ lin-
guæ in sacris cultuque publico, ordo me ducit
ad expendendas rationes, quas Romano-Catholici
pro firmanda ac stabilienda sua, quam ingressi
sunt, sententia, afferre solent: si modo rationes eas
dicere fas est, tam leves enim sunt, quas allegare so-
lent, vt qui eas adduxerit, simul refutationem ad-
iecisse iure meritoque æstimari queat. Interim

non pigebit me earum quotquot corradere potui
huc in vnum conducere locum. Verentur 1) *ne
vilescat præsulum auctoritas, vt omnes sese gerant
pro Theologis, & vt hæreses in omnium penates ir-
rumpant.* Sunt verba Cardinalis *CARPENSIS* in
Trident. Concilio vid. P. *SARPIVS* l. c. L. V. p. 417.
Sed quæ qualis quanta hic merito exclames! Ina-
ne ac irritum est quod metuunt Romanenses. Qua-
drat in eos, quod Psalmista de impiis dicit, Me-
tuunt, vbi nulla timoris causa adest. Præsulum,
verbique ministrorum auctoritas hæc est quod
Euangelium docere ac Sacramenta administrare
possint, feu, quod verbi diuini tractatio sacramen-
torumque administratio iis a Christo concessa ac
iniuncta sit. Matth. XXVIII. 19. Sunt oeconomii
mysteriorum diuinorum 1. Cor. IV. alia auctoritas
eis non competit Matth. XX. 25. 26. qui ideo aliam
sacri ordinis viris tribuunt potestatem, ecclesiæ
regimen, ac nescio quam, imperii monarchicam
formam fingentes, cum ratione recte insanire di-
cuntur, parumque pensi habent quod dicunt cogi-
tantque. Et qualis quæso auctoritas vsu latini ser-
monis iis conciliari posset. Lynceus sit oportet,
qui hoc imaginarium perspicere queat. Nec faci-
le est cur timeant vt omnes sese gerant pro Theo-
logis. Contrarium videre licet in cœtibus Prote-
stantium. Manet verbi diuini ministris honos
decusque quod iure iis debetur. Sed non idem
pronuntiandum erit de propullulatione hæresium,
quæ cura itidem animum eorum anxium sollici-
tumque tenet; si nempe hæresis ex mente senten-
tiaque

tiaque Romano - Catholicorum æstimetur, apud quos omne id hæreseos nomine venire solet quod a decretis ac placitis Romanæ ecclesiæ seu Romani Pontificis abhorret, licet in verbo Dei firmum ac solidum inueniat fundamentum, secundum quam notionem, Lutherano-Euangelici cœtus dogmatibus hæreseos maculam adspargere non dubitant. In Pontificis enim, ex sententia eorum, positum est arbitrio, hæreseos notam pro lubitu iis omnibus inurere, qui Romanæ sedis viuere detrectant legibus. Sed si huic hæreseos notioni sua constaret veritas, facile concesserim, ex vſu vernaculæ linguæ in sacris, præcipue si scripturæ sacræ in ea instituatur lectio, hæreses exoriri posse. Ignorantiæ enim velamen quod obductum est mentibus, si remoueretur ac ad veritatis agnitionem perducerentur laici Romanæ ecclesiæ, qui plerumque ignorantie somno sepulti iacent, facile concessero, quod Antichristi regno contraria disseminare queant dogmata. Ignorantiam enim qua laici in ecclesia romana laborant, durumque quod omnium ceruicibus impositum est iugum, veram causam subesse omnino puto, quod in isthoc cœtu non maiorem dissidiorum prouentum inuenire liceat. *

* Minime hoc ita intellectum velim ac si ecclesia romana intestiniis dissidiis in partes non diuideretur. Certamina quæ Dominicanis cum Franciscanis ac Loiolæ asseclis, Iansenistis cum Iesuitis aliisque ordinibus, intercedunt, de

de bellis eorum intestinis testantur aliaque nos cogitare iubent: quibus etiam dissidiis tollendis vix ac ne vix quidem Pontificis, quam sibi arrogat infallibilitas, sufficere videtur. vid. GILBERTI BURNETS *einheimische Kriege des Pabstthums* celeberrimique D. VVALCHII *Isagogen historico-theologicam* in potiores religionis controuersias. Hoc autem tantum innuere volo, longe maiorem fore in ecclesia Romana dissidiorum prouentum, si sacrorum oraculorum lectio in vulgari concedatur lingua, cœcumque quo miseri mortales erga Pontificem feruntur obsequium, ex animis eorum euelleretur.

§. II.

Secundum, quo Pontificiũ vtuntur, argumentum, desumptum est a praxi ecclesiæ per multa iam secula vsitata. Sed nihil hoc argumento proficiunt Romanenses. Nec maior nec minor enim propositio simpliciter recte sese habent. Quodcunque enim per multa durauit secula, non statim pro bono ac optimo reputandum erit: cuius rei multa afferri possent specimina. Sic idololatria paganorum per multa seculorum interualla, sat diu longe lateque grassata est. Sed quis iure ex eo ad defendendum idolorum cultum, argumentum capere vellet? Idolorum cultores olim contra christianam religionem argumento isto vsos esse, mirum non est. Videant itaque Romanenses ne imitentur morem eorum qui a vero Dei cultu fuerunt alieni. Sed deinde tantum etiam abest, vt iure

iure ritus istius antiquitatem probare possint. Contrarium patet ex iis, quæ antea enicta dedimus. Ante seculum enim VII. nec vola nec vestigium moris istius apparet, vt liquidius demonstratum dedit IAC. VSSERIVS de scripturis & sacris vernaculis cuius capite secundo & tertio adducit testimonia patrum & græcorum & latinorum, qui ad annum vsque sexcentesium floruerunt; ex quibus patet, veteri in ecclesia, sacra celebrata esse lingua vulgari ac nota. Vltcrius hoc confirmat laudatus VSSERIVS consensu scriptorum, qui a seculo VII. vsque ad tempus repurgatorum sacrorum vixerunt. * Adduxi etiam antea IOHAN- NEM VIII. concessisse Morauis, vt lingua Slauonica sacra celebrarent. Et GREGORIUS VII. vaferrimi ingenii Papa qui sustulit apud Morauos vsum lat. linguæ in sacris, profiteri necesse habuit, *anteactis temporibus id non fuisse prohibitum. Vnde etiam ficulneam prohibitionis suæ rationem attulit: primitiuam nempe ecclesiam multa | dissimulasse, quæ diu tolerata, post religionem christianam stabilitam emendanda sunt.* Ad quæ recte obseruat P. SARPIVS in historia concilii Trident. quod optima instituta pro corruptelis vulgo iactentur, tanquam ab antiquis Patribus tantum tolerata; abusus contra postmodum introducti, tanquam perfectæ emendationes cœlo inferantur. Præter hæc extra controuerfiam etiam positum est, consentibus Romanensibus, quod ecclesiæ Orientales Græcæ, Syriacæ &c. vulgari lingua eucharistiam celebrare solitæ fuerint, ac quod in oriente inuenire liceat

liceat liturgias græcas, chaldaicas; quin imo quod nulla ecclesiarum orientalium in lingua peregrina sacro cultu defuncta fuerit. Addi huc omnino debent, cuius in narratione historica mentionem non inieci, INNOCENTIVM III. adhuc post GREGORII VII. ætatem in Lateranensi concilio anno 1215. habito, can. IX. decreuisse, *ut provideantur viri idonei qui secundum diuersitatem rituum & linguarum diuina officia populis diuersarum linguarum intra eandem ciuitatem permixtis celebrent, & ecclesiastica sacra ministrent.* ** Ex quo palam est, post INNOCENTII demum ætatem vniuersalem obtinuisse morem, sacra, Romana celebrandi lingua. Tantum itaque abest, ut ad continuam ecclesiæ praxim iure Romanenses prouocare queant.

* Addantur IOSEPHI BINGHAMI origines ecclesiast. vol. V. vbi p. 84-110. decem rationibus probatum iuit Auctor, antiquum ministerium diuinum semper lingua vulgari, populo cognita peractum fuisse. Placet hic ea transcribere quæ contra Romanæ ecclesiæ morem p. 84. & 85. leguntur. *Nihil certius in historia est, quam quod cultus publicus in antiqua ecclesia semper peractus fuerit lingua cuiuscunque regionis vulgari seu communi, hoc est, ea, quam plebs vel loquuta est, vel certe intellexit. Atque hæc consuetudo ultra mille annos in ecclesia durauit. Et omnino stultum est cogitare, in tam curioso seculo, quale hoc est, in quo nos viuimus, fore ullum hominem doctum, qui patrocinetur, vel totas nationes,*

nes, quæ tam abiecte se submittant inductioni ac tyrannidi praxis contrariæ, tam absurde ac ini-
quæ per se ipsam; tam noxiæ deuotioni; tam
contrariæ vsui sermonis, cuius finis est ædifica-
tio, tam contumeliosæ in naturam humanam, qua-
si homines reuera essent asini, vt comparisonem
aliquando instituit THOMAS AQUINAS; tam
damnosæ iuri primogenituræ christianorum;
tam manifesto contradictoriæ Apostoli ratiocina-
tioni, atque adeo e diametro oppositæ vniuersali
praxi ecclesiæ per tot secula.

** Hunc INNOCENTIVM III. inter eos
ceteroquin Romanæ curiæ præsides locum tene-
re, a quo multa in ciuitatem Dei inuecta sunt
mala, & præcipue quidem in concilio hoc La-
teranensi vndecimo, in quo confessio auricula-
ris per vim præcepti iniuncta, ac transsubstantia-
tionis commentum cum multis aliis prauis dog-
matibus, firmatum ac inter fidei articulos rela-
tum est; de eo historiæ ecclesiasticæ annales
certiores nos faciunt. vid. IOH. HENR. HEI-
DEGGERVS in *historia papatus* per IV. §.
CIII. p. 115.

§. III.

Sed audiamus tertio, ex quo Romanenses
vsu latinæ linguæ in sacris probare cupiunt, scili-
cet ex eo, quod hac ratione vnitas ac commercium
ecclesiarum optime seruari possit. Sed merito hic
valet effatum Christi de Sadducæis Matth. XXII.
29. Erratis ac Scripturas nescitis. Vnitas ecclesiæ
non

non ex similitudine rituum æstimanda est. Docet nos PAVLVS in quonam consistat vera ecclesiæ vnitas Eph. IV. 3. 4. 5. 6. In vnus nempe fidei professione sita est, ac quod omnes veræ ecclesiæ ciues vnus corporis sint membra, cuius caput est Christus; quod vnus participes facti sint spiritus, qui eos regit ac ducit in omnem veritatem; vna spes vocationis illis omnibus proposita sit, eadem media gratiæ, verbum puta ac sacramenta illis sint communia, vna in Christum credant fide, ac vnum denique in cælis habeant, quem colunt, patrem. Absit itaque quam maxime, vt ex conuenientia rituum pendeat sacri cœtus vnitas. Bene admodum veteres: DISSONANTIA RITVVM NON TOLLIT CONSONANTIAM FIDEI. * Et apprime hanc in rem locuti sunt pii nostri Confessores in Articulo VII. August. Confess. qui de Ecclesia agit. „Ad veram vnitatem ecclesiæ satis est, consentire „de doctrina Euangelii & administratione Sacramentorum. Nec necesse est, vbique esse similes traditiones humanas, seu ritus aut cærimonias ab hominibus institutas.“ Loquuntur Libri nostri symbolici de vera ecclesia visibili eiusque vnitatem, cum contra inuisibilis cœtus vnitas in eo merito consistere dicatur, quod omnia ecclesiæ membra, quibus terrarum etiam degunt locis, vnum tantum constituent corpus, vnumque habeant caput, quod est Seruator noster optimus. Quæ de commercio ecclesiarum monent Romanenses, non moramur. Tanti enim non sunt, vt iis in eorum sententiam concedendum esse facile alicui persuadeatur.

* Conser-

* Confentit cardinalis IOH. BONA rerum lit. lib. I. cap. 6. p. 61. vbi ipse probat, varios dissimilesque ritus fidei vnitatem non lædere.

§. IV.

Quarto, Romano-Catholici peruersum suum, quem tenent ritum, ex eo probare satagunt, quod cultus & reuerentia Sacramenti imminueretur, si mysteria vulgari prædicentur lingua. Quod ad prius attinet, STAPLETONIVS, Iesuita vt videre licet ex GERHARDI nostri Confess. Cathol. p. 1233. asserere non veritus est, lingua cognita ac intellecta impediri deuotionem; qua simili fere etiam ratione Pontificii in refutatione August. Confess. in ipsis comitiis adhuc adornatæ, impudenter satis asseruerint, *maiolem fuisse apud Germanos fidelium, latina lingua non intelligentium, sub missa deuotionem, quam sit hodie eorum, qui in Teutonica missam audiunt*; ex antea adductis patet. Sed tantum abest, vt noto ac intellecto sermone, attentioni impedimenta ac obstacula opponantur, vt potius id affirmandum sit de incognito loquendi genere. Hæc enim est humanæ naturæ conditio ac indoles, vt eum qui intelligi nolit, non curet, eumque negligendum putet. Ignoti enim nulla cupiditas. Et quis quæso prudens sibi que conscius de se dicere valebit, quod ignoratio eorum quæ in sacris prædicantur, excitandæ ac alendæ deuotioni attentionique sui ipsius inferuiat. Hoc quidem fortassis adhuc concedi posset, quod ignorantia ac disciplina arcani, concitandæ admirationi ad tem-

D

pus

pus inferuiat, minime gentium autem iusto ac debito audiendi studio, quod ea potius quam maxime impeditur. Quod ad alterum momentum de debita sacramenti reuerentia attinet, grauiterratum est a Pontificiis. Reuerentia ac pietas quæ sacramento Missæ s. eucharistiæ omnino debetur, non pendet a linguæ genere, quo administratio eius fieri solita est; sed ea oritur ex consideratione eius, a quo sacramenti huius origo repetenda qui est Seruator noster optimus. Ex eo enim auctoritas dignitasque sacramenti huius deriuanda, quod ei Seruator benignissimus, qui mortem ac maximas calamitates pro nobis suscipere haud detrectauit, ea ipsa nocte, qua acerbissimos cruciatus ac mortem pro hominum peccatis sustinuit, summo amore ductus, originem suam dederit. Horum pia & attenta recordatio animum irreuerentem esse non finit. Absit itaque magnopere, vt latina oratio attentionem deuotionemque excitare valeat: nisi vim magicam ei tribuere velis, quod Romanensibus circa verba institutionis haud insolitum est.

§. V.

Sed cum prædictæ rationes id non efficere valeant, ad quod probandum in medium afferuntur, ad varia delabuntur Romano-Catholici, vt aliquid exsculpere possint pro more suo, quem susceperunt, fatis peruerso. Putantes scilicet, facile ex vsu linguæ vulgaris id incommodum oriri posse, vt latinus sermo negligatur ac obliuioni tradatur. Itane? hæccenetimebatis. Pudeat vos ineptæ istius.

istiusmodi argumentationis, quæ non vno laborat vitio, ac cuius introspicere nexum frustra quis inquirat, cum certo operam oleumque perdat: Fac, hic adductæ rationi vim quandam inesse, quod ob metum neglectus, Romana lingua in sacris uti liceat, num hac ratione obliuioni ac neglectui eius obuiam iri posse, quis sibi persuadeat? Experientia rerum magistra aliud credere iubet. Utuntur Romanenses Quiritum sermone in sacris; sed de stilo eorum, præcipue adhuc Iesuitarum, qui tamen in eo quasi regnare sibi videntur, ii qui rebus iustum statuere didicerunt pretium, non adeo honorifice sentiunt, stilum eorum nimis declamatorium esse obseruantes, ut adeo latinitatis corruptiores potius quam adsertores esse viri docti iudicarent. vid. BVDDEI Isagoge historico-theologica lib. I. cap. IV. p. 115. Sed si ad tempora etiam antiquiora, ætatem emendationis in sacris ac religione antegressam respicias, quibus adhuc magis quam hodie in sacris latina vigeat lingua, per mirum cuique cordato videbitur, quam eleganter clerici locuti sint latine, cum sæpius recte ne quidem legere possint, adeo ut quidam verba Gen. I. Deus creauit maria, de MARIA intelligeret, ideoque distincte flexis poplitibus ea pronuntiaret. Alius ignorantia frater, nulli facile cedens, in verbis Luc. XVII. 17. argumentum de decem creatis mundis sibi inuenire visus est: cui haud ablusit ille, qui in collecta canebat, Domine serua mulum tuum, cum syllaba FA fortassis deleta esset. *

* Sexcenta plura hac de re adferre possem sed vid. M. IOSEPHI CLAUDERI, Rectoris scholæ Altenburg. oratio sæcularis anno 1717. hab. de inculta & horrida superioris Pontificiæ, ex-cultaque & florida nostræ Lutheranæ ætatis latinitate, quam orationem M. CHRIST. FRID. VVILSH, Iubilis Altenburgensibus, ann. Iubil. II. Euangel. Luth. Eccles. anno 1717. præmissam dedit add. RECHENBERGII diff. de ineptiis clericorum Romanensium litterariis.

§. VI.

Antequam vltcrius pergam mentio adhuc iniicienda est ratiocinii, quod fere oblitus eram, sed risum teneatis. Inepte admodum argumentantur Romanenses pro vsu latinæ linguæ in sacris, ex eo, quod in cruce Christi sit sanctificata, cum titulus crucis Romano etiam consignatus esset sermone, ideoque ea lingua preces publicas Missamque celebrare necesse sit. Sed argumentum hoc non absimile est ei, quo Patres nonnulli vsi: sunt quatuor tantum mundi partes aut venti cardinales, ergo quatuor nec plura debuerunt esse Euangelia vid. Nouelles de la Republique des lettres par Mons. BERNARD 1701. pag. 173. Seu eiusdem notæ hæc argumentatio est, cuius illa, qua Monachi ignorantia temporibus concludebant: baculus stat in angulo, ergo pluet, & per consequens clerico vxor non est ducenda. Pilatum crucis inscriptionem con-ficientem aut scribendam curantem hoc sibi voluisse,

luisse, vt ea aliquando lingua, Missa celebraretur, quis sanæ mentis in eam modo cogitationem incidet? nemo ne somno quidem. Tribus notissimis Pilatus utebatur linguis, vt quotquot Hierosolymæ congregatæ essent nationibus causa mortis Christi innotesceret. Et si vel maxime hoc argumentum probum esset, pro lingua hebræa ac græca potius tamen militare dicendum esset.

§. VII.

Sed mittens insulsum istum argumentandi modum ad solidiora progredior, quæ contra peruersum Romanæ ecclesiæ ritum afferri possunt. Non opus hic erit anxia ratiociniorum conquisitione. Consuetudine enim Romanensium, qua linguæ genere ab auditoribus haud intellecta in sacris vtuntur, nil absurdius ineptiusque cogitari potest. Repugnat fini quem sermo sibi constitutum habet, & qui hic est vt alii erudiantur. Id propter enim humano generi sermonem a Deo concessum, vt conceptus quos sibi quis formauit, animique sensa cum aliis rite communicet, nemo facile inficias ire poterit. Hunc vero finem remotum quasi volunt Pontificii, quo ineptius nil fingi potest. Et quem quæso alium in finem miraculosum linguarum donum legatis Christi a Deo concessum est; quam vt nota cuique lingua lætum nuntium annunciare Deique magnalia prædicare debeant. Ex hoc sane luce meridiana clarius est, fas esse quamcunque in sacris adhibere linguam. Ipse pontifex IOHANNES VIII. argumento hoc vsus est sat euidenti, in

epistola ad Scentopulchrum, qua Morauis vsum propriæ linguæ in sacris concessit. Qui Pontifex vi veritatis simul etiam profiteri necesse habuit, *sanctæ fidei ac doctrinæ non obstare, quacunque demum lingua Missa celebretur, Euangelium bene translatum & explicatum legatur, aut officia horarum cantantur*: addita ratione, quoniam is qui fecerit tres linguas principales hebræam scilicet, græcam & latinam, alias quoque creasset omnes ad laudem & gloriam suam: Consentientem itaque in hoc argumento ipsum Pontificem habemus. *

* Addatur Cardinalis BONA rerum liturgic. lib. I. cap. V. p. 56. vbi veritati hoc testimonium perhibet: Apostoli donum linguarum a Spiritu S. acceperunt; vt fidem eiusque mysteria singulis gentibus proprio cuiusque idiomate prædicarent & docerent, non exotico.

§. VIII.

Sed extra omnem adhuc dubitationis aleam rem ponit PAVLVs in I. ad Corinth. epist. cap. XIV. * Inuaserat enim iam cœtus ab ipsis Apostolis plantatos malum istud, vt nonnulli dono linguarum a Deo sibi concesso, in conuentibus sacris, ostentationis captandæque gloriæ ergo abuterentur, ** quod præcipue a Iudæis factum, consuetudini isti in synagoga assuetis, ex quorum numero ecclesia Corinthiaca potissimum etiam collecta fuisse videtur. *** vid. SAL. VANTILLIN Comment. in quatuor Pauli epistolas p. 87. qui ex synagoga iudaica forte translatum fuisse putat, vt quidam hebraice, chaldaice

chaldaice, aut Syriace loquerentur coram cœtu: præcipue hebraice, quæ lingua sancta dicitur dum utitur vocabulis diuinæ auctoritatis. Cum igitur in ecclesia Corinthiaca peruersus exoriretur nonnullorum mos, ignota coram cœtu loquendi lingua; necessitatem sibi impositam vidit Apostolus, hanc in rem adferre rationes grauiissimas. Quorum primam ex eo desumfit, quod qui linguam ignotam adhibeat, non ad captum & vsum hominum loquatur, qui peregrinam linguam non intelligerent, quem sermonem solus Deus diiudicare posset, versu secundo. Altera ratio ex eo petita est, quod ab vfu exoticæ linguæ omnis exulet ædificatio, adhortatio, consolatio, nullaque ad alios redundant commoda: cum loquens se ipsum quidem ædificare possit non autem alios, qui peregrinam linguam non intelligant. v. 3. 4. Illustrat hoc simili quodam ab organo musico desumpto, quod nisi vocem aliquam sonoram ederet, nullam etiam melodiam seu cantus alicuius modum significare posset, adeoque vfu suo quem præstare deberet, destitueretur. Aliud argumentum ex eo deducit v. 16. quod ille qui locum idiotæ impleat, illis quæ non intelligat, non possit acclamare Amen. Ex quo simul patet in primæua ecclesia morem iam obtinuisse, vt gratiarum actionibus ab ecclesiæ doctore ad Deum fuis, totus responderet cœtus: pariter, ecclesiæ doctores alium quam idiotæ s. fidei christianæ discipuli in cœtu occupasse locum. Sed non minor etiam probandi neruus isti Apostoli argumento inest, quod Iesa. cap. XXVIII. ii. peregrinum

num idioma pœnæ loco a Deo dictitetur. Dubium equidem opponere quis potuisset, quemnam igitur in finem a summo Numine concessa sit linguarum facultas, si iis coram populo uti non liceat. Respondet Apostolus, ita ut communem simul miraculorum vsum a Deo benigniter concessorum indicet; qui sit ut plantandæ ecclesiæ inferuire debeant, cui fini linguarum donum emolumenta præstare queat utilissima.

* Facere non possum quin heic locum cedam iis que cardinalis IOH. BONA vi veritatis coactus de hoc loco profiteri necesse habuit lib. I. cap. V. p. 57. *Hæc verba, inquit, S. Thomas & alii ita interpretantur, ut velint Apostolum loqui de sacrificio Missæ, & nolle ipsum agi sermone prorsus ignoto & peregrino; qualis tunc erat hebraicus Corinthiis & aliis nationibus. Asserendum itaque videtur Apostolos eorumque successores eo idiomate in singulis regionibus usos, quod tunc illis commune & vernaculum erat.*

** Adiicere placet quæ BVDDEVS in ecclesia Apostolica p. 821. de hoc loco habet. „Cum „in ecclesia Corinthiaca exsisterent, qui dono „linguarum a Deo sibi concessio, in conuentibus sacris vehementer & ad meram ostentationem abuterentur, grauitè eos Paulus Apostolus reprehendit, ostendens, si quis lingua „peregrina vtatur, apud eos, qui illius ignari „sunt, eum aliquid agere, ex quo nulla ad alios „redundare queant commoda; cum tamen cuncta „cta

„cta ad ædificationem comparata esse debeant, “
 1. Cor. XIV. 6. seqq. add. PFAFFIVS in *den nö-*
thigen Unterricht &c. p. 326. seq. nec minus IOH.
 CLERICVS, in notis ad Nou. Test. HAMMON-
 DI ad 1. Cor. XIV.

*** Quæ sententia est IOHANNIS BRAVNI
 in selectis sacris, in quibus id inter alia proban-
 dum in se suscepit, plerosque cœtus ad quos
 Apostoli direxerunt epistolas suas, ex Iudæis
 fuisse collectos.

§. IX.

Hæ sunt potiores quas PAVLVVS in medium
 attulit rationes. Sane, sine singulari Numinis fa-
 ctum non esse prouidentia, quæ ecclesiæ suæ omnia
 in commodum cedere iubet, vt diuinus Apostolus
 nobis suppeditauerit argumenta validissima, quæ
 Romanensibus opponere possimus, nemo est qui
 facile inficias ire possit. Ne enim desit cœtui san-
 cto, hoc etiam in argumento, summi Numinis effa-
 tum, quo aduersariorum tela reprimere queat, pro
 ipsius sapientia & benignitate, disertissima argu-
 menta litterarum monimentis per virum θεό-
 πνευστον consignare iussit. Addi his quidem alia
 adhuc possent e. g. quod Christus sacramentum
 cœnæ instituens, in sui commemorationem illud
 peragere præceperit, quo simul iniungitur nobis
 necessitas, vulgari, quæque a quibusuis intelligi pos-
 set in celebratione vti lingua, nisi fine a Seruatore
 constituto excidere velimus. Sed cum rationes a
 PAVLO adductæ omne dubium eximant animo,

nisi qui ipse sibi caliginem offundere velit, merito aliis afferendis supersedeo.

§. X.

Varia quidem Romanenses contra luculentissima PAULI verba, quo vim eorum infringere possent, producere conantur, quod mirum non est. Sed operam oleumque perderet, qui iis refellendis multum impendere vellet, tam leuia enim sunt, tamque nullius fere momenti vt vix refutationem promereantur. Qui interim nosse cupit quæ Romanenses contra effatum Paulinum i. Cor. XIV. in medium afferunt, quibusue peruersis explanationibus, vim quæ PAULI inest argumentis eludere conantur, euoluere potest B. CHRIST. KORTHOLOTVM de lectione bibliorum in linguis vulgo cognitis &c. vbi larga manu Romanensium friuolas oppositiones inuenire licet, ad quas tamen copiose ac solide satis etiam responsum est. Sed præsertim hoc etiam ex capite opera ista merito supersedeo, cum consuetudo apud Romanenses inualuerit, si Scripturæ effato luculentissimo victas manus dare necesse habeant, vt eo se recipiant, quod non obstante disertissimo Scripturæ suffragio, Papæ tamen, vicario Christi in his terris competat pro lubitu ac sententia ritus tollere aliosque substitnere: quemadmodum patribus Tridentinis fere etiam loqui placuit: quod etsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum esse patribus vt vulgari lingua Missa celebraretur. Niuis autem a scopo alienum esset, si de
Ponti-

Pontificis potestate, hic longam disceptationem instituerere velimus, quæ alibi merito sibi locum postulat. Ante autem quam ad alia transeam, tacitas nullo modo præterire possum, quin heic locum tribuam ERASMI iudicio, viri Pontificiorum sacris imbuti, qui iam anno 1515. in præfat. ad lectorem, paraphrasi eius in Matthæum præfixa, ingenue hancce tulit sententiam. *Cur, inquit, indecorum videtur, si quisquam sonet Euangelium ea lingua qua natus est, & quam intelligit: Gallus gallica, Britannus Britannica, Germanus Germanica, Indus Indica? mibi magis indecorum vel ridiculum potius videtur, quod idiota & muliercula, psittaci exemplo, psalmos suos & precationem dominicam latine murmurent, quum ipsæ quod sonant, non intelligant.* Huic addas velim ea quæ habet idem ERASMVS in enarratione primi Psalmi.

CAPVT III.

DE

VERIS CAUSIS QUIBUS IMPELLUNTUR ROMANENSES AD SERVANDAM LATINI SERMONIS IN SACRIS CONSVETVDINEM, QVAS INTER RATIO STATUS PRIMARIO REFERTVR.

§. I.

IAm vltimo denique loco superest, vt veras enarrem causas, quibus inductus præsul Romanus huncce introduxerit morem, curue adeo pro eo militent Romanenses. Nonnullæ quidem hic afferen-

afferendæ sunt causæ, ex quibus primariam tamen mihi detexisse videor, cui primum heic assignem locum, quæque huc redit, vt vsus latinæ, auctoritatis imperiique papalis indicium sit luculentissimum: qua in re antiquæ vrbis vestigia legisse, eiusque consuetudinem postliminio quasi reuocare voluisse, iure meritoque dici potest. Non a vero enim aberrauero, si ecclesiæ Romanæ formam, ad exemplar ac ideam imperii, quod Roma sub pagana religione exercuit, formatam effictamque esse affirmauero. Imperiosa olim sub paganis erat ciuitas, quæ finibus suis non contenta semperque plus vltra cogitabat. Suum habebat ius, ad cuius normam alii se componere necesse habebant, cuiusque contemtores graui afficiebat pœna. Idem de hodierna Roma affirmandum erit, quæ imperare tantum, iugumque suum omnibus imponere didicit. Habet ius suum Canonicum, ad cuius decreta, omnia in sacris fieri debent, quodque etiam in contemtores suos, anathematis euibrare solet fulmen. Vetus Roma mirifico fastu elata, imperii orbis terrarum domicilium sese iactitans, gentibusque a se deuictis durum imponebat seruitutis iugum. Idem Romana ecclesia eiusque caput edocuit. Mirum, quantum in modum sibi arroget dominium imperiumque in omnes ecclesias terrarum orbis, fastu adeo turgidus seruus ille seruorum, vt vicarium Dei sese iactitet in terris, cui omnis potestas concessa, vt quicquid lubeat, liceat. Durum traditionum humanarum ac cærimoniarum iugum, gentibus qui vinci se passi sunt, im-

imponit, ægyptiaco onere intolerabilius quod ferri minime potest. Roma olim sedes erat Imperatorum, qui qua patebat imperium, suos habebant præfectus qui a nutu ac voluntate eorum toti pendebant, quorumque intererat omnia ea agere, quæ ad stabiliendum imperium auctoritatemque Imperatoris vlla ratione pertinere possent: a quibus parum etiam aberat, quin Imperatores inter Deos referrent, eorumque imagini cum Numinum simulacris, supplicarent. Idem de imperioso Anti-Christo valet, qui Romæ sedem suam collocavit. Habet in regionibus prouinciisque sibi subiectis, suos quos alit, hodie præcipue Iesuitas, qui e re sua esse ducunt ea agere, quæ ad firmandum stabiliendumque Pontificis regnum vlllo modo quid conferre possint; id machinantur, eo curam, consilia ac cogitationes conuertunt. Non intermitunt etiam quotquot Romanæ potestati subiectos sese profitentur, vt Pontifici infallibilitatis donum tribuant, dicta eius oraculorum instar ac tanquam e tripode dicta venerentur, eumque infinitis modis supra aliorum hominum sortem euehere ac collocare allaborent. Alia quidem his adhuc addi possent comparationis membra e. g. quod Roma fuerit locus ex quo mandata ad extirpandam christianam religionem comparata, diraque persecutionum genera, ortum traxissent, quod de hodierna Roma certo modo etiam affirmari potest, item, quod olim forma Romani imperii Monarchica obtinuerit, quam imperii regiminisque formam, in cœtu Dei etiam effingere cupiunt, qui in Anti-Chri-

Christi castris militant, eique se addictos profitentur. * Sed præcipuum comparationis genus adhuc supererit, quod hic præcipue in censum venit, de imperato Romanæ linguæ usu. Operæ pretium esse puto, ut paulo latius argumentum istud diducam comparationemque persequar, cum apprime omnino huc quadrare censeam.

* Miras inter Romanenses controuersias de forma regiminis, quæ in ecclesia sit, agitata esse, neminem facile fugere potest. Qui monarchicam ecclesiastici regiminis formam defendendam in se susceperunt, magno numero adducuntur a DANIELE CHAMIERIO, *panstrat. cathol. tom. II. libr. IX. cap. II. §. XVI. p. 148.* ac qui eandem contra MARCVM ANTONIVM DE DOMINIS causam egerunt, recenset IOH. FABRICIVS, Helmstädiensium olim Theologus, in *bibliotheca Fabriciana part. II. p. 133.* Sed parum hi omnes pensi habent quid dicant cogitentque. Cum enim ecclesiam per modum rei publicæ aut status cuiusdam civilis concipere haud liceat, sua sponte disceptatio ista corrui ac in fumum abit. Quam ob rem graviter hac de re pronuntiauit SAM. PUFENDORFIVS in elegantissimo libello *de habitu religionis christianæ ad vitam civilem §. XXXII. p. m. 100.* In ecclesiis formandis non opus est decreto, super certa regiminis forma introducenda; absurdaque adeo sunt quæstiones, monarchica, aristocratica, an democratica forma competat ecclesie.

clesia. Hæ quippe ferme cadunt in statum aliquem, siue ciuitatem, ecclesia autem status non est. Addantur quæ de vera ecclesiæ indole idem differit Auctor §. XXX. p. m. 85. ac qui præ ceteris omnibus legi meretur, CHRISTOPH. MATH. PFAFFIVS in originibus Iuris Ecclesiastici nec minus in Institutionibus Iuris Ecclesiastici lib. I. cap. I.

§. II.

Veteri Romæ in more erat positum, domitis a se gentibus linguam suam statim imperare, ac cum iugo, linguæ quoque usum arctissimo ac indissolubili coniungere vinculo. * Ibi enim Romanum imperium esse videbatur, ubi lingua eorum dominabatur. Hinc Romanis post deuictas gentes nil prius nil antiquius erat, quam vt lingua sua apud gentes quas in potestatem suam redegerant, usu reciperetur. Hinc qui in prouincias cum imperio missi erant, id ante omnia curabant, vt pluri in prouinciis ea vterentur, ac vt in iudiciis, monimentis, aliisque rebus publicis Romana induceretur lingua, quæ potestatis imperiique esset indicium luculentissimum. Veteribus enim gentium linguis abolitis, quis non statim in eam ingreditur opinionem, grauiorem adfuisse causam quæ gentes mouerit, vt innatum quasi erga vernaculam, amorem studiumque depofuerint, aliaque in publicis negotiis, vt vterentur lingua, necessitatem sibi imponi passi sint. Sed quod magis admirabile, non satis habebant superbi Romani, barbaris gentibus sermonem suum imperare, vltius progrediebantur.

diebantur, latinæ linguæ honorem ac decus quouis modo conciliaturi: adeo vt pro græca etiam, quam tamen alias in pretio habebant, Romanam substituerent linguam, vt nemini liceret in græco senatu verba facere, nisi per interpretem, ** nullique in senatu audiebantur nisi latine verba facerent.

* Qua ratione imperatrix Romanorum natio in omnibus terris, per quas arma circumferebant victricia, linguam etiam propagarint, discere possumus ex OLAO BORRICHIO de ætatibus lat. linguæ, VBERTI FOLIETAE libello de vsu & præstantia lat. linguæ, quem summe reuerendus MOSHEMIVS recudendum curauit, Hamburgi 1723. CELLARII diss. de fatis lat. linguæ, §. XI. quæ exstat inter dissertationes eius iunctim editas cura & studio venerandi IOH. GEORG VVALCHII Lipsiæ 1712. FALSTERI quæstionibus Romanis, ex quibus ea huc transcribere placet, quæ ex DVCKIO *de auctoritate Iuris Civilis Romanorum*, affert, pag. 53. 54. „Romæ & „in prouinciis omnibus Magistratus sermone „Romano iura reddebant; actores, rei, testesque „non alio sermone utebantur; Prætores & iudices latine decreta & sententias suas ferebant; „Proconsules & præsides prouinciarum mandata sua Prouincialibus latine edebant; legati „exteri Imperatores aut Senatum Romano sermone tantum alloqui, & in eodem responsa „accipere vel per interpretem Romanum debebant; contractus & testamenta Romano sermone

„mone facta sunt, eodemque legata & fidei
 „commissa a morientibus relinquebantur; &
 „generaliter in omnibus publicis & legitimis ne-
 „gotiis non alterius sermonis vsus admittebatur,
 „atque inde Romani non solum imperio suo,
 „sed & linguæ suæ maiestatem quandam con-
 „ciliare velle visi sunt.“ Ob adfinitatem cer-
 tasque causas apponam quæ CRENIUS in Ana-
 lectis Philologico-Critico - Historicis p. 50. ha-
 bet. *Monarchiæ novæ affectatores, Iberi, pru-*
dentia Romanæ vestigiis insistentes, Mauris
necessitatem imposuere, non sua sed hispanica
lingua sermonem conferendi, item, soli Germa-
ni, qui nomen imperii Romani nobis adserui-
mus, nostram elegantia & gravitate cedentem
nulli, adeo non propagamus, ut exoticorum
verborum inquinamentis mirifice fœdemus.

** Memorabile hanc in rem exemplum est,
 quod legitur apud CICERONEM lib. quarto
 accusationis in Verrem, qui inter facinora Ver-
 ris commemorat, quod in senatu græco ver-
 ba fecisset, quodque apud Græcos, græce lo-
 cutus esset; quod nullo modo ferri debere pu-
 tat. add. VALERIUS MAXIMUS lib. 2. cap. 2.
 & quæ OLAVS BORRICHIVS cit. loc. habet,
 Magistratum nempe Romanum ne Græcorum
 legatis vnquam nisi latine responsa dedisse, li-
 cet Graiorum linguæ cognitione plurimum va-
 luissent, linguamque suam e fontibus graiis,
 tanquam suavi genitrice manasse non potuissent
 non agnoscere.

E

Quem-

§. III.

Quemadmodum iam autem in aliis, sic hoc quoque in negotio, Romanus præsul, antiquæ vrbis vestigia secutus est. Suarum partium esse ducens, collapsum imperium restaurare, excitandæque Monarchiæ papalis ergo sedulo ad iniitandum sibi proponere artes quibus olim inclaruerunt Imperatores, quibusque arcanis vfi, vt Romanum imperium ad tantæ gloriæ fastigium perductum sit, qua olim conspicuum fuit. Hæc inter obtinendæ ac exercendæ maiestatis indicia, cum iam haud vltimum omnino teneat locum, quod gentibus quibus iugum imposuerant suum, linguam quoque iniungerent; Præsul Romanus in eo quoque operam studiumque collocavit, vt populis regionibusque a se subactis, Anti-Christi characterem ac notam imprimeret; quæ hæc erat, vt abrogatis gentium linguis, in sacris cultuque publico, latina, quantumvis haud intellecta, obtineret lingua, ex qua Romanæ auctoritatis potestatisque in gentes istos deriuatæ, luculentissimum capi posset documentum. Eius enim tantum est vernaculæ vsum tollere, aliamque prohibitu imperare, qui imperium in alios exercet. Quique autem hæc facit, eo ipso imperiū maiestatisque præbet indicium graue ac luculentum: quique mandato se submittere necesse habent, alterius potestati obsequiique gloriam ipsis tantum relictos esse profitentur quam maxime. En! strategema, quo Anti-Christus, nemine facile anim-

animaduertente, dum aliam longe præ se ferret speciem, diuturno temporis interuallo, exercendi imperii tyrannidisque causa, quam semper in cœtum Dei affectauit, vsus est, quodque merito inter rationes primo loco collocandum putauit.

§. IV.

Cum hac coniungi optime poterit alia, cui secundum ab ea tribuam locum, quæque inter ceteras Pontificis regnandi artes, numeranda, ac in eo consistit, vt ignorantia, fulcrum illud pontificii regiminis tyrannidisque quam Papa in cultum Dei affectat, altiores eo radices ageret, firmissimeque hominum mentibus infixæ hæreret. Ad Anti-Christi enim regnum tyrannidemque in conscientias hominum firmandam stabiliendamque, maxime necessarium erat, vt homines ignorantiae somno sepulti manerent, eoque magis magisque irretiti redderentur. Hunc autem ad obtinendum finem, apprime rursus requirebatur Sacram Scripturam laicis eripere eiusque a lectione arcere, sub splendido sed falso titulo, oracula diuina obscuritate laborare, facileque contingere posse vt laici istius lectione varios imbiberent errores, ac nescio quæ sibi ipsis attraherent damna. Sed non satis habebat Antistes Romanus Scripturæ lectionem prohibere adeoque sacrilegii sese reum dare: præuidebat enim, facile contingere posse, si in concionibus sacris ad populum habitis, verbum Dei rite ac lingua vulgari proponatur, vt falsitas religionis pontificiæ, & quod verbo Dei con-

traria spargat dogmata cognoscatur: hinc conueniens sibi putabat, abrogare conciones, hominibusque frequenter id inculcare, vnam Missam plus prodesse quam multas orationes sacras. Sola Missa itaque populo relicta, nondum acquieuit Romanus episcopus, nil intentatum ac inexpertum relinquens, quod vilo modo imperio auctoritati-que suæ stabiliendæ ac confirmandæ inseruire poterat. Hinc pessima malis addens, id in mandatis dabat, vt missa, latino hominibusque adeo ignoto peragatur sermone. Qua re effectui data, fundamenta erant iacta, quibus ædificium quod Pontifex moliebatur, firmiter superstrui poterat. Nemine enim contradicente, cum ignorantie vinculis constricti tenerentur ad vnum omnes, absurdissima quæuis persuaderi animisque ingeri poterant quam facillime. En fraudem ac strategema alterum! Per has vias anfractusque enim pontificia religio imperiumque sensim sensimque accrescere, ac ad illud, in quo constitutum fuit, fastigium, ascendere necesse habebat. Tantæ molis, machinationis operisque requirebatur ad Romanum Anti-Christi excitandum, stabiliendum, confirmandumque imperium, quod a prima fere christianæ religionis flore ac ætate, parare in animo habuit: ad quod omne etiam studium, curam, cogitationes, mentem denique omnem contulisse, iure meritoque dici potest.

§. V.

Duabus a me allatis rationibus primariis, tertiam adhuc addere nullus dubito, quæ minimum, intuitu nonnullorum Romanensium, inter veras rationes collocari meretur, locumque iure suo sibi vindicat. Est autem hæc foedissima superstitio, quæ in Romana ecclesia impetiginosum suum caput erexit, sceptrum tenet, ad cuius nutum arbitriumque omnia geruntur, quæque ideo haud immerito anima pontificiæ religionis, ac idolum cui Dianæ Ephesiorum instar, tota Romanensium cohors religionem cultumque exhibet; dici potest. Non equidem de superstitione generatim quam in sinu suo fouet ac alit Romana ecclesia, sermo mihi erit. Huic enim Augiæ stabulo repurgando non vna alteraque sufficit tractatio; dum superstitio anima ac fulcrum totius Romanensium religionis merito esse dicatur, vtpote qua fundata & exstructa pontificiorum religio est: quæ superstitio in Romana ecclesia sedem quasi fixisse omnino affirmari debet; hac sublata tolles simul, ne grauius quid dicam, papæam religionem ac Anti-Christi dominium quod in conscientias hominum affectat. Nec de superstitione erudita seu litteraria: * sed de ea speciatim, quam circa latinum sermonem ** in Romanensium cœtu, deprehendere licet; quæque merito consistere dicitur in nimio ac præposterio, quam par erat, pretio, quod ei in pontificio statuitur cœtu, quo eam præ ceteris seu solam dignam iudicant, quæ sacris peragendis adhibeatur

(minimum hanc præ se ferunt speciem) hanc eue-
hunt, ac mirum in modum laudibus extollunt,
huic præ ceteris honorem deferunt, vt preces in
ea instituantur publicæ ac horæ sic dictæ canoni-
cæ; quin in toto eorum cultu, quem Deo præ-
stare volunt, lingua ista vtramque facit paginam.

* Dari ceteroquin superstitionem quandam
litterariam seu eruditam, is tantum ignorat,
quem fugiunt quæ in orbe litterario geruntur.
Latissime quippe sese diffundit superstitio ista
ac omnes eruditionis partes peruagatur. Vnde
si quis ad specialia descendere velit, amplissi-
ma variarum obseruationum ei enasceretur co-
pia. Sed mihi digitum saltem intendisse suffi-
ciat, ne in alia longe quam quæ mihi propo-
sita sunt, exspatiari videar. Plura interim qui hac
de re nosse cupit, ablegatum volo ad GRATIA-
NI ASCHPANI libellum de *superstitione erudi-
ta seu litteraria, Colonia, seu potius Ienæ 1728.*
emissum. Ficto nomine auctori vti placuit.
Tegitur enim sub inuolucro isto clarissimus au-
ctor, cui elegantissimam GROTII editionem
de veritate religionis christianæ, adiectis præ-
stantissimis, qui ante in hanc commentati sunt,
doctissimorum virorum obseruationibus, acce-
ptum ferre debemus; tunc in Salana hac Ma-
gister, hodie vero Gymnasii quod Osnabrugi
floret, Rector celeberrimus.

** Non defuisse iam olim qui nimio latini-
tatis studio laborauerint, neminem facile fugit,
& ab

& ab aliis ostensum est. Prouocare hic tantum placet ad eos qui in Italia post renatas literas, Ciceronianos sese iactitabant, quorum mores ac peruersum imitandi genus, ERASMVVS in *Ciceroniano*, pro more suo, id est, lepide ac sale quodam perstrinxit: nec quidem omnino immerito. Eiusmodi enim erat hominum genus, quod fortunas Latii in eo positas existimabat, vt nihil sine Cicerone diceretur, eius vestigia tantum premere secum constitutum habebat, ab eo ne latum quidem vnguem discedere, religioni sibi ducens, merito itaque aliorum incurrebat odium seque ipsos deridendos præbebat quam maxime. Sed de his omnibus aliisque qui in hanc classẽ referri merentur, in præsentĩ agere animus non est, cum non desint, quibus peruersi moris sui poenas iam dederint grauissimas: quorsum pertinent ii, qui supersticiosum Ciceronem imitandi modum, scriptis suis de imitatione oratoria castigarunt ac sub examen vocarunt: quorum præstantissimorum opusculorum collectionem dedit Vir excellentissimus ac celeberrimus FRID. ANDR. HALLBAVER in collectione præstantissimorum opusculorum de *imitatione oratoria* Ienæ 1726. cuius studium quod in opusculis his denuo publicandis, quorum copiam operæ typographicæ diu desiderauerant, collocavit, præclarum omnino est. Adde venerandi VVALCHII hist. crit. lat. ling. ac BVD. DEI Isagogen historico Theolog. pag. III. 116.

vbi de peruerfis ac feruilibus Ciceronis imitatoribus, scriptisque quibus occasionem suppeditarunt, late ac erudite differitur.

§. VI.

Non omnes equidem Romanenses hoc laborare morbo, vt nimium latinæ linguæ ab iis statuatur pretium; facile concessero: potius pluri mi eorum cum Prisciano sæpe in gratiam redire necesse habent, quod de Iesuitis præcipue affirmandum, quamuis hi ipsi inter latinitatis cultores primum sibi tribuunt locum facileque superiores sibi videntur. Sed hoc tamen rursus nemo salua veritate inficias ire poterit, nonnullos ecclesiæ Romanæ ciues, superstitionis oestro erga latinam linguam percitos, ex hoc capite defendisse vsum latinæ linguæ in sacris cultuque publico. Vt huius rei fidem faciam prouocare merito possum ad illum Romanæ ecclesiæ socium MELCH. INCHOFERVM, virum alias laude sua minime defraudandum, dum artes, fraudes ac strategemata Iesuitarum, genuinos ecclesiæ Romanæ filios sese profitentium, ingenue fatis ac luculenter detexerit, omniumque exposuerit ludibrio, quod præstitit in libro cui rubrum fecit, *Monarchia Solipsorum*, laude sua digno. Quod autem ad venerationem erga latinum attinet sermonem, in eo humani quid passum ac immodico erga eum affectu transuorsum se abripi passum fuisse, nemo facile negare sustinebit. Ipse titulus, *hystoria sacræ latinitatis præposterum affectum qualesque*

lesque de latina lingua sibi formauerit conceptus, fatis iam prodit. In eam nempe ingressus est sententiam, Seruatorem nostrum, sæpius in his terris latinum sermonem locutum esse, item, fore ut aliquando homines ad beatorum sedes translati, latina vtantur oratione & quæ sunt reliqua. Hanc itaque ob rem venerandus MOSHEMIVS de MELCHIORE INCHOFERO, in notis ad VBERTI FOLIETAE *libros tres de linguae lat. usu & præstantia* sequentia affert: mirum esse, „viri „huncce eo processisse temeritatis, ut ipsum Seruatorem sæpius, latine loquutum esse, adseuerare non dubitet, hac maxime de causa, quod verisimile sit, eum legibus Romanis, quæ sermonis latini usum imperabant, paruisse.“ Vltorius in præfatione p. 3. idem Helmstadiensium Academiae decus, MELCHIOREM INCHOFERVM inter eos refert, qui tantam latini sermonis dignitatem esse tuentur, ut ne cœlestes quidem eo carere possint: Addatur eruditissimus IAC. BURCKHARD in commentariis elegantissimis de linguae latinæ in Germania fatis P. I. p. 567.

§. VII.

Sed non solus INCHOFERVS in hæc deuia prolapsus, habet ex eadem ecclesia socios, qui præ nimio amore ac studio laudandi latinam linguam ita eam euexerunt laudibus, ut viam mediam plane neglexerint, parumque a superstitione alieni esse videantur; quos inter iure suo locum tuetur BERNARDVS ALDRETE, natione

Hispanus, qui Romanorum sermonem : *labium illud electum* esse non dubitat, quod Deus interprete Zacharia vate cap. 3. v. 9. cunctis terrarum orbis nationibus promiserit. Quam interpretationem, aliis quoque Romani antistitis defensoribus placere, antea laudatus MOSHEMIVS docet cit. loc. p. 35. Add. B. BVDDIVS in Isagoge lib. prior. cap. IV. p. 112. nec minus venerandus VVALCHIVS in *historia critica latinæ linguæ*. Sed merito, horum omnium contexere catalogum supersedeo, cum proprie ad institutum nostrum haud pertineat, laborque iste alios iam occupaverit, qui de nimio erga lat. linguam studio, scripta consignarunt. Vid. præ ceteris DAN. FRID. IANI dissertat. de *nimio latinitatis studio*, quam eiusdem commentario, de *doctoribus umbraticis*, Vitembergæ 1720. emissum, annexam dedit. Satis mihi sit indicasse, nonnullorum Romanensium nimio studio erga latinam linguam correptorum, iudicia de lat. lingua pariterque studium quod posuerint in defendendo Romanæ ecclesiæ more de usu latinæ linguæ in sacris cultuque publico, ex isto profluxisse fonte.

§. VIII.

Præter eas quas adduximus, aliæ adhuc subsunt causæ quæ mouent Romanæ curiæ præsidem, ut a recepta semel consuetudine se dimoueri haud patiatur. Sed mittimus lectorem ad D. VVALCHII, viri præclare de re sacra meriti, *Introductionem in libros ecclesiæ Lutheranae symbolicos*, lib.

lib. prior. cap. tertium pag. 358. seqq. vbi inuenies digna quæ omnino legantur. Dixi etiam antea Romanenses LUTHERI, quod in sacris præiuit, exemplo haud melius sapere didicisse, quod exemplo Tridentinorum patrum demonstratum dedi. Huic præmitti omnino debuisset, Romano-Catholicos iam antea cum causa eorum caput rursus erigere cœpisset per victricia imperatoris arma, adeo vt cogitationes de noua religionis condenda formula susciperent, in famosissima ista quæ *interim* vocatur formula id omnibus etiam viribus egisse, vt latina lingua in sacris locum obtineret, cantionesque a Pontificiorum cœtu huc vsque adhibitæ, maxima cum diligentia seruarentur: de quo consulere iuuabit IOAN. ERDMANNI BIECKII librum, cui titulum dedit *das dreyfache Interim &c.* p. 258. ac 382. Defensio hæcce peruersi istius ritus in causa tunc etiam fuit, vt ii qui contra formulam istam, eo comparatam vt pax atque concordia inter Protestantes ac Romanenses sanciretur, in aciem prodierunt, quos inter princeps fuit MATTHIAS FLACIUS, ILLYRICVS huncce peruersum ritum haud sine censura dimittendum putarent, quod de FLACIO docet, doctissimus Francofurtensium verbi diuini minister IOAN. BALTHASAR RITTERVS in *vita Flacii*, germanice scripta, p. 43. Dum hæc iam scribo incidit mihi in manus absolutionis formula qua ii qui a confessionibus sunt in Romana ecclesia, vtuntur erga eos qui peccatorum suorum edunt confessionem, quæ itidem latinis concepta est verbis. Quid vero ineptius cogitari, ne fingi
qui-

quidem potest, in absolutionis actu ignotam plane adhibere linguam, sed eo amentiae progressi sunt Romanenses! Absolutionis formulam cuius mentionem inieci, inuenire etiam licet in celeberrimi CHRISTOPH. MATTH. PFAFFII *nöthigen Vnterricht von denen Religions-Streitigkeiten zwischen der Römischen und Protestantischen Kirchen* p.370. seqq.

§. IX.

Et hæc iam sunt beneuole Lector quæ de hoc, quod suscepi negotio, tecum communicare volui. Varia iis adhuc addi posse ab iis qui exercitatiores in eruditione habent sensus, vltioresque in ea fecerunt progressus, libens lubensque fateor. Non is enim sum qui plene materiam hanc exhaustisse mihi videar, quod omnino factum non est. Sed faue etiam conatibus eius qui meliora edoceri paratus, quique id quod suscepit opellæ, eum tantum in finem præstitit, vt qualescunque ingenii, quod quam exiguum sit, nouit probe, perichitaretur vires, aliisque si qui dignum iudicant argumentum, suppeditaret, in quo studium operamque collocare possent. Ceterum Deo T. O. M. patri benignissimo qui iugo, summaque Romani Anti - Christi tyrannide nos liberauit ac ex cimneriis quibus maiores nostri inuoluti erant tenebris ad euangelicæ doctrinæ lucem perduxit, vt verbum eius auro contracarius, lingua cuique nota legere, sacra eodem sermone celebrare, cultumque adeo ei præstare possimus rationalem, pias submissasque agimus gratias, eius gloriosissimo nomini sit laus honos, ac gloria.

Overkamp, Georg Wilhelm,

Commentatio historico-theologica de ratione status Curiae Romanae circa
usum latinae linguae in sacris cultuque publico

Jena 1732

Liturg. 1036

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10591301-1

VD18 14536366-001